

שו"ת על הלך יורה דעה סימן א'

שאלה הבאה מע"ת ביקוריעט יע"ה מאת מעלת
הרב המופלא ובכבוד ה' מלא רא"ג כמוה"ר
מתתיהו צורמאני הי"ו למעלה הרב הגדול

מעון ומגדול סגה דמשפיעים
ראב"ד מקו' מופת דוריטו כמוה"ר **יצחק ישראל**
ה"ו יתשל"א. וחילה פניו שיחיה

דעתו דעת עליון להסכים עמו להתל"א. והרב הגדול פחד
י"חק הי"ו מרוב טרדותיו להשיב שאלו דבר בארץ ובח"ל.
ובפרט כי עול הליבור מוטל עליו יומ"א כי האידנא זמן
בית דינו. פנה אל האוצר ובקש ממני לחיות דעתי בזה
מפי סופרים ומפי ספרים. וכשאתי לעלמי מכיר אתי
מקומי פתוח שבערקין. אבל באמת אמרו חין משרבין
לגדול ואני פי מלך שמור ולא יכול יוסף לסרב בדבר.
ואל אלדים שמתי מבטחי כי הוא יצוור לי ויאר לי גל
עיני ואביעה נפלאות מתורתו ויליגו משגיאות כ"ר.

וזהו סדר השאלה בקילור גמ"ן.

שאלה בגשים שבאו מארץ תגרמה לע"ק ביקוריעט
יע"ה ומאז בעירס היו מכסות שער ראשן
וכאשר באו סס ברוב הימים שינו מלבושיהם וגם סרו
מהן מכסת ראשן ובראשיהן פרועות יולאות לשוק
בפרוע ראש וכובע ישועה על ראשיהן כמנהג המקום.
באופן שכל הנשים שבעיר נעשו עיר שכולה ראשים פרו'

כי כן הן בטות הערלים באופן שלא נשאר כ"א אחד מעיר
וב' מצעצעה שלא שינו ממנהג העיר שילאו משם. וע"ז
שאלו בני נשי"א, אש כל הנשים הולכות פ"ר למה נגרע
גם אמתו מהן וילעגו למו הללו נגלין ואנו נכסין. אי
משום שער באשה ערוה. הא חנית במקום שדרךן לכסות
שערן. ועתה לא כן שכבר הורגלו לראות בשערן ש"ן
ואין יל"ה"ר שולט כראות פניה ידיה ורגליה שאין חוששין
להן ע"כ דינא קא בעי בני נשי להורות להן את הדרך
אשר תלכנה בה עפ"י דין תורתנו הקדושה ושכמ"ה.

תשובה טרם אצנה אחיה דעתי הקלרה בזה ואח"ך
אבא להשתעשע בדברי ידידתי רא"ג הרב
הפ"ו י"ו הגו"ל. והוא כי נראה לע"ד כי בני נשי לית
להו זכיה לא מן התורה ולא מד"ס להיות פרועות ראש
להזיר להן בזום אופן שבעולם מכמה טעמים אשר
נבאר בעיה"ת.

א' אחינה מילתא ולא מסתפינא דאפי' אס היה הדבר
כי חין לו שום שורש מן הגזירה או מדרבנן לאסור
איסר שערן של נשים להיות פ"ר כ"א משום מנהגא
מקום שנהגו בתורת מנהג ויודעים שאין בו איסור. אלא
שעשו משום סי' וגדר והחמירו על עלמן בזה חין מחירין
להן אעפ"י שבאין לחזור כמו שהאר"ך והרחיב הרב פר"ח
ז"ל בס"י תל"ז בדיני מנהגי איסור, אלא אס היה המנהג

בטעות

בעשות. והני נשי אפי' לימא דנחמילה מה שנהגו לכסות ראשן היה בחמורה מנהג משום סייג לערוה און מתירין להן. דכל דבר המותר ואסרו על עלמו משום גדר הו"ל כאלו קבלו ע"ע כאיסורין שאסרתן החורה שאין להן התר לעולם כמ"ש הרשב"א ז"ל הביאה הב"י ז"ל בס' ר"ד ביו"ד וכן דעה מוהריק"ו ז"ל בשו" קי"ד והריב"ש בס' מ"ד. והגם דהרא"ש פליג אכולהו בפ' מקום שנהגו דכ' דיש לו התרה כמובא ס' בפר"מ. מ"מ סו"ם התרה בעי אפי' לסכרת הרא"ש ז"ל.

אלה דכ"ד עדיף עפי' דכל שכן פרושות ראש היו פילה קורא לגנב ויזון דקבלו הני נשי להיות מכסות שערן משום גדר הא ודאי אין להן התרה. והרי זה חומה למ"ש מרן בשהט"ו ביו"ד סי' רפ"ח סי' ע"ו אין מתירין גדר של איסור אפי' אינו אלא איסור דרבנן כגון לשחוק וכו' וכ' הש"ך וז"ל דגדר של קוביא וכה"ג אין לו התרה אפי' בדיעבד וכ"כ בשו" הרא"ש ז"ל הבי"ד הבאה"ט ז"ל ס' ע"ש. וכ' הרשב"א ז"ל הבי"ד הב"י ביו"ד סי' רי"ד וז"ל כל מי שנהג איסור בדבר המותר צדד אפשר שהוא חמור מן הגדר והשבושה שהגדרים והשבושות נשאלין עליהן ומתירין להן ואלו וכו' אין להן התרה ע"ס.

איברה ד"ל ולומר דשאני קוביאי דהיא גופא עבירה דע"י השחוק גזול את חבירו והוי עיקר איסורו מדאורייתא. אבל בשער ש"ן שאין גופו עבירה אלא דהוי פילה קורא לגנב דע"י ראיית השער מחאה ויבא ליד ג"ע אפשר דיש להן התרה. מ"מ לפי דברי הרשב"א ז"ל הוי ככל שאר גדרים ושבושות ועדיפא מהן שכן לגדר וסייג כמ"ש.

ב' דאין סייג להתיר להן אם נהגו לאסור כל שהדבר נהגו בו איסור כל ישראל מיום שנחנה החורה לישראל דהלא כ' מהרש"ל סי' ז' דאין סייג להתיר אלא מה שנהגו מקנה ההמון ולא כולו כדמשמע לישאל דאחרים נהגו איסור. אבל מה שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם א"ל להתיר בכל ענין. וז"ל הני נשי דשרלו גדר להיות פרוטי ראש הגם כי הן בעינן רובא דעלמא שערן נגלין ברוב המדינות. לא משום זה נחיר בשופי לכל הנשים אשר עדיין לא פרשו גדר. דהיינו שאין בדור הזה מי שמוחה בידן. ואפי' פשה"ק ירושלים חו"ב מקום המשפט שמה הרשע הני נשי פרושות הנה סרו מהן מסוה הבושה ונילו את שערן וגדולי הדור כבשו פניהם בקרקע ואין בידם למחוק. לא מפני ששוחקים בדבר נחיר להן בשופי. והא ודאי לא נחיר להן וכאמת אמרו בשם שא"ל לומר וכו' והנהגה להם לישר' מוטב שיהיו שוגגין וכו'.

ג' אפי' במונה דליכא איסורא לא מדאורייתא ולא מדרבנן אלא שנהגו איסור בדבר מפני סייג וקבלו אבותיהם מנהג לאסור איסור כמש"ל. אין הכנים הבאים אחריהם ראשים לבטל מנהג אבותיהם.

וכן מחבאר מהשו" הריב"ש ז"ל סי' שצ"ט שכ' וז"ל יכולים הליבור לפשות הקנה עליהם וע"ז כמו שמצינו בפלגש בגבעה וכ' הרמב"ן ז"ל הובאו דבריו בס' פ"ח ז"ל ס' בס' הני' דמ"ג ע"ד שכן הדין בכל קבלת הרבים שחלה עליהם וע"י כדאשכחן בקבלת התורה ועוד שאפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני היצר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הכנים חייבים לנהוג באותו גדר כדאמרינן במסכת פסחים בני ביטן וכו' עכ"ל.

והגם דנאמר דמוטיל התרה למ' הרא"ש ז"ל לאכיהס וכ"ש להבאים אחריהם דהם לא קבלו עליהם. אין להמורה אשר יהיה בימים ההם לומר להם דהאי איסורא משום מגדר מילתא בכדי שלא יקילו בהם והי"ה

שאין להתיר להם אפי' באים לשאלו פחה ומרטה וכמ"ש הר"ן ז"ל ס' והבא כנ"ד הני נשי מה פחה ימלא להן להתיר את האיסור כי פרלה היא ובפרט שערוחיהן סדורות בחמרוקי הנשים וריחן נודף למרחוק כמו שצינינו רואות בדור הזה בבחולות בני ישר' לעין כל חוגג. **ד'** כל שלא יש שום פקפוק עפי' הדין אין ראוי לבטל מנהגא כמ"ש הריב"ש ז"ל בס' שפ"ח ושפ"ט וש"ן וז"ל כל מנהג שיש בו קצת פקפוק עפי' הדין ראוי לבטל ובעלמא אמרינן אם הלכה רופפה בדרך פוק חזי מאי עמא דבר. מכלל שאם אינה רופפה לא משינתן במא"י דעמא דבר ע"ש. וה"ן אפי' נימא דאיסורייהו הוי משום מנהג שנהגו משום סייג מה פקפוק יש מלך הדין. דארכא איכא משום לניעותא ולא יהיו פרושות דהא ודאי לא שרינן להו אם באו לשאלו התרה.

ד' כ' הרב מהר"ם הלוי ז"ל סי' ל"ה דאוחס שנוהגים שלא לאכול אורז בפסח אם נוהגין כן מפני שסודרין דאורז מחמין מתירין להם בשאלה והתרה ואם יודעים שהאורז אינו מחמין אלא שרלו להחמיר עליהם משום הערובה או משום גזירה דדילמא אחי לאחלופי בדייטא אסור להתיר להן אפי' בשאלה ע"ש. וה"ן דאיסור השער הוא משום גדר ערוה. אין לנו להתיר כיון דהשער שכתו הכחו' שערך וכו' ושערך נאזה הוי דבר ערוה ואין להתירו. ועל הנשים הראשונות אנו מטעמין דהו דלא נוסף עלייהו.

אלה דאכתי מלינן למנוח סמך להני נשי דמגלין שער אף במונה דאינה איסורא. מאחר שכבר נהגו משנים רבות לגלות שערן ואין מוחה בידן מה מקום לבטל מנהגן המנהג מבטל הלכה כמפו' יולא מדברי הירושלמי בר"פ השוכר את הפועלים עמ"ש שם במתני' רשב"ג אומר לא היה לריך הכל כמנהג המדינה אמר"א זאה אומרת המנהג מבטל הלכה יע"ש. וכ' מהרש"ם ז"ל בחיו"ד סי' קל"ג ע"ד השו" מהרי"ק שו' ט' דאפילו גדר איסור חורה מנהג מבטל הלכה ע"ש גם הרב גיר' בת' א"ח כלל א' סי' ל"ד חז"ל בשי' זאה שגדלה כת המנהג לדמות אפי' איסור תורה. ועיין בר"ה דע"ז בסוגיית דנהגו העם בחרובין וכו' דקאמר החס דבמקום איסורא כי נהגו שבתין להו דיוצא משם דל"א מנהג מבטל הלכה במקום איסורא ע"ש כי מזה קשה לכל הפוסקים ז"ל דסברו המנהג מבטל הלכה אפילו במקום איסורא.

וראיתי בס' דברי יוסף אירגו ז"ל בס' כ"ז מה שדחה ס' בעלי חיים בכורי קליר דמנהג מבטל הלכה מסוגיית זאה וכו' עליו דלא ירד לעומקא של סוגיית זו והביא בירו' ס' הריב"ש ז"ל בס' מ"ד וקב"צ וס' הפ"ח בטי' חלו' סעיף יו"ד והרב באר שבע ד' כ"ו והרב משא' מלך דני' דכולם הוכיחו מסוגיית זאה דמבטלין למנהגא מקמי איסורא דרבנן ע"ש דהאריך בזה. **ולא** עוד אלא דכ' הרב פ"ח סי' ע"ל דע"ז וז"ל דכל שנהגו היחר בדבר שהוא אסור ואין בו מחלוקת כלל אפי' באיסור דרבנן דמשמיתין ליה עד דמבטלי מנהגא והדברים פשוטים עכ"ל ועיין להרב שם דקה בחת"מ שאלה ל"ד סי' י"א דנ"א ע"ג מ"ש בזה דרוב הפוסקים סל"ה דבמקום איסורא וסייג מבטלין מנהגא לך נא ראה.

גם בחשו' יבין וכושי בח"א סי' קי"ח האריך להוכיח דבאיסור ל"א מנהג מבטל הלכה והביא חשו' הרב מ"א הרשב"ש ז"ל שאין ביכולת מנהג אלא לאסור את המותר אבל לא להתיר את האיסור וכו' דאם יש כת בידם לבטל המנהג שנעשה באיסור ש"ד ע"ב.

ולך נא ראה לאחרון גדול ארזינו הרב מהר"ם פאלאגי זנוק"ל בס' סמיכה לחיים סי' א' מה' ט' ואילך מה שאסף וקבץ כל גדולי הפוסקים ז"ל דס"ל דבמילתא דאיסורא

דאיסורא ל"א מנהג מצטל הלכה ולא הניח פינה וזויה
שלא הלך וטייל ארוכות וקורות ע"ש נפלאות מתורוהו
ועיין עליו בד' ל"ד ע"ש.

וטור הרואה יראה מ"ש הרב דברי יוסף ז"ל שם בדף
מ"ט ע"א וז"ל ועוד חמיה אני איך יעלה על
הדעת לומר דמנהג מצטל הלכה של איסור. הלא בענין
הגזרות ומנהגי' שנינו בעדיות פ"ח אין צ"ד יכול לצטל דברי
צ"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו וכו' ועיין בהרמב"ם
בפ"ב מהל' ממרים וזה היה נוהג בזמן התנאים והאמוראים.
אמנם אחר חתימת התלמוד לא ניתן רשות לשום אדם
לחלוק עליו כי קיימו וקבלו אוחיו עליהם כל ישראל וז"ל
הרמב"ם ז"ל בהקדמת יד החזקה אבל כל הדברים
שבתלמוד בבלי חייבין כל ישראל ללכת בהן וכופין כל
עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגים שנהגו
חכמי הגמרא ולגזור גזרתם וללכת בתקנתם ע"כ. ומאחר
שכן שחייבין אהנו לילך במנהגים שנהגו חכמי הגמרא
מי נתן כח לאחר התלמוד לחקן ולהנהיג להחיר איסורא
המפורש בדבריהם והא ודאי לא משגיחין בהו והעיקר
הוא כדברי החולקים עליהם וכמ"ש הריטב"א ז"ל בשם
הרא"ה ז"ל וז"ל במנהג להקל לעולם אין חוששין לו ואפילו
היה ע"פ גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו איסור, לחכם
בעל הוראה אשר יהיה בימים ההם שאין לנו אלא השופט
סיהיה בימינו הדי"ד הדב"ז ז"ל בסו' ל"ד וכתב עליו
שהדברים הללו מורים על שלימות אומנם ומתן אין
לגטות עש"ב.

ובכן מאחר כי עיינו הרואות דאיסורא בש"ס בפ' המדיר
דע"ב ע"א דפרק שם ראשה פרוש דאורייתא היא
דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי ר"י אזהרה לבנות
ישראל שלא יאלו בפרוע ראש ע"ש. ח"כ כיון דתנא דבי
ר"י ס"ל דהאי קרא אחי לאזהרה, מי הוא זה ואיזה הוא
בדור הזה אכן יתמי דיתמי לעבור על אזהרה זאת שאט
בגשם ולומר כיון דנהגו עתה להיות פרועי ראש לא קאחו
לידי הרהור, דינו לבנים שכבר פרעו נדר להיות פרועו'
ראש, האם נופיק עוד לבנים שאננות אשר עדין לא פרעו
גדון להחיר להן בשופי? הא ודאי לא ניתן ליאמר כו"ע.
ואם לתשך אדם לומר הרי הרב מהר"ם אלשקר ז"ל בסו'
ל"ה הדי"ד המג"א בסו' ע"ה כ' דאיתן נשים
הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן
מוחרין לגלותן אם אין דעתן לחזור עש"ב. הי"ד לשערות
שרגילות להוליחן מחוץ למתן דוקא, ולא להיות פרועות
ראש מכל וכל כיון דאזהרה שמענו שלח האלנה פרועות
ראש דוקא ולא לשער היוצא מחוץ למתן דבזה לא דברה
תורה, כ"א מידת חסידות איכא כמ"ש בזה"ק פר' נשא
וכמעשה המובא בימא דמ"ו ע"א גבי אשה קמחית עש"ב.
עתה אשימה עיני לדברי הרב השופק י"ו ואבא היום
אחורי הקולרים כי הנני חלוג המזו וה' ירפאני
רפואה שלימה כו"ד.

הנה כ' הרב הפו' י"ו ורעה לחלק ולו' דכיון דרגילי
מ"ל למתן מ"ל גילוי כל הראש כיון דרגילי לא
טרידי וכיוצא בזה מלינו לענין רגל באשה שכ' הב"ח
בעיירות שהכל הולכות יחפות ולעולם רגליה הן מגולו'
אינו אסור לקרות כנגדן עכ"ד ואלו גבי שוק באשה לא
מלינו לשום פוסק שיפיר לקרות כנגדו אפי' במקום שדרכן
לגלות שוק. והטעם הוא משום דאיסורו מלך עלמו שגילוי
השוק אעפ"י שאינו מקום לטע באיש הוא מקום לטע
לגבי אשה וכו' ולכן אפי' אם דר במקום שדרכן לגלות שוק
וכו' מ"מ אין הרגל זה נעשה טבע להחיר כנגדן לקרות
כיון דהוי קרוב לגלות ערוה, משא"כ בגילוי שער וכו'
היכא דרגילי שאני שאין לבו נוקפו דלא אסרו לקרות
כנגד פניה וידיה אפילו היהר יסיפיה שבעולם והי"ט
(1)

שכבר הורגלו בזה וכו' אף אני אביא לדון שאלתנו כיון
שכל הנשים נהוג ללבוש שערן הו"ל כראית פנים וכו'.
והביא סמוכות מדברי הרב מהר"ם אלשקר ז"ל הגו"ל עכ"ד.
ורע"ד אחר המח"ר מה שרצה לחלק בין שוק לשער
כנראה דאשתמיט מינה דברי הב"ח ז"ל שם
בסו' ע"ה דאחר מ"ש דאיכא עיירות הולכות יחפו' רגלים
הקשה וז"ל וא"ה אחאי נקט שוק ויהר משאר מקומות
מכוסין והביא כמה ח' והוא ח' וז"ל דנקט שוק משום
ההסכרה מבחין הוא דאין לחוש כלל לגילוי השוק ואז"ל
לגילוי הרגל וכו' דמסתמא הן מלוכלכות בעיט וזוהא ולא
יגיע לידי הרהור ול"ד לאפגו דמסתמא נקיות וכ"ש פניה
דאסור. משא"כ שוק שלה אי לאו דגלי ליה קרא דערוה
היא וכן קול ושער הו"ל דאין לחוש להן אפילו בא"ח אי
לאו דכתיב קרא כי קולך ערב, שערך כעדר העוים דמשיב
קרא בגויהו ש"מ חלוה היא והביא סמוכות לזה ע"ש.
דהשוה שוק לשער דומה בדומה גם אנו נאמר וכי היכי
לגבי שוק אף דרגילי אסור משום דקרא קא משבח ליה
הי"ג לגבי שער אף דרגילי אסור כיון דקרא קא משבח ליה.
ומה שהביא סמוכות מדברי מהר"ם אלשקר ז"ל אין ראה
דהתם קאי לשערות מחוץ למתן ולא לכל הראש וכמש"ל
ושניא שערות דהתירו: נומן למתן דלא נחבאר איסורו
וליכא שום רמז בתורה. לגילוי כל הראש דרמזו באורייתא
דאסורי'. ומשו"ה שפיר לווה ככרוכיא הרב מהר"א קובו
ז"ל המובא בס' משא חיים ז"ל כי אין הספר מלוי אלא
ולא נחיר דרגילי כ"א בשערות שחף למתן ולא בגילוי
כל הראש דאיסורו מדאורייתא מקרא דופרע את ראש
האשה וז"ל וברור.

ומה שהביא דברי הרה"ג דוב בער י"ו דכתב דאיסור
פ"ר היינו משום לניעותא ולא משום פריעותא ע"ש.
וכת"ר שיהל"א דחה דבריו וס"ל דהוי משום פריעותא ע"ש.
ורע"ד אחינא דמלבד דמה"ש שם בכתובות מוכת
דטעמא הוי משום לניעותא וכן מוכח מדברי
רש"י ז"ל שכתב בזה"ל שאין דרך בנות ישראל להיות פרועי'
ראש דמשמע דהוי משום לניעותא. עוד בה דאלו היה
רואה הרב הטו' מ"ש רש"י בשבת ד"ם ע"א בד"ה עהורה
דכ' בהדיא דהוי משום לניעותא וז"ל והאי מחטו נמויי
לניעות דשער באשה ערוה ולא מתויה ע"ש היה מביא
ראיה לדבריו דטעם איסור פ"ר היינו משום לניעותא.
וכל דהוי לניעותא אין דרך בנות ישראל הכשרים להיות
פ"ר גלויות לעין כל וליכא לחלק לרגילי ואינו רגיל. ומ"ש
מור"ם ז"ל בשערות שחף למתן כיון דרגילי מותר לקר'ו'
כנגדן היינו כיון דאין מכוסין לאו ערוה הוא דדוקא כל
הראש דאיסורו מקרא דופרע את ראש האשה דהוי משום
לניעותא אסור לקרות כנגדן משום דהוי ערוה, אבל מחוץ
למתן שאין רגילין לכסותן כיון דליכא איסורא מקרא ולאנו
ערוה מותר ולהכי נקט רגיל ודוק.

ומה שהביא הרב הפו' י"ו דמות ראה מההיא דאי'
בברכות ד"כ ממעשה דר"א דקרעיה לכרבלתי' דההיא
כותית אין כלין ראה כלל, העיקר דהתם ליכא שום רמז
בתורה לאסור איסר בגדי החמודות מן האדום האדום.
ולהכי משתנים הבגדים לזמנים. אבל גבי גילוי שערותיהן
דרמזו באורייתא מקרא דופרע וכו' א"כ מתן ספין ומאין
רקיעי להחיר בחילוף הזמנים דהתורה לא השתנה לזמנים.
וטפ"י הדברים האלו י"ש לדמות ראיתו שהביא מהרשב"א
סו' רמ"ה שאלה אם מותר ליכנס במגעלים
בבה"כ בארצות ישמעאל ע"ש ודוק.

ואר תשיבני ממ"ש הרשב"א ז"ל בנ"ה ה' הגד"מ בסיומן
קכ"א דשאל על שער בית השחי וצ"ה הערוה שאסרו
חכמים וכו' מהו שיסיר מכללם בית השחי וצ"ה שמלינו
וכו' שאם העבירום עם שאר גופו מותר וכו' תשובה וכו'
קך

כך אנו רואים בו יש הפרש בין חכמי נשים בין הזמנים ובין המקומות ובין נגד לבגד הפרש כי כן נהגו כאן שבגדי פשתן וכו' אין האנשים לובשין אותן לנשים. אבל בגדי משי וכו' לובשין לפי' מותר להן ללבוש מאלו כפי מנהג הזמן והמקום ואם היה זמן או מקום שאין רגלים באלו נ"כ אלו היו אסורין וכן כי יש כאן מנהג למלבושי נשים ולמלבושי אנשים ובמקומות אחרים מנהג אחר כל האיסור כמנהגו וההיתר כמנהגו כי לא סיים לנו כלי נגד ושאלת השם אלא לפי המנהגים בהם ובאותם השנים לא היה מנהג האנשים להעביר בית השחי ובית הערוה וכו' ע"ש. היולא מדבריו לג"ד דהשחא הכא דרגילין הני נשי להיות שערן נגלין לפי הזמן ולפי המקום אין כאן איסור והוי כיעהא לדברי הרב הפו' י"ו. ומן התימא שלא הביאה בידו לסייעהא.

אמנם

אחרי האמת אין כאן ראיה דאלו הסם יתקיים קרא דבלא יהיה כלי נגד בענינים אחרים בדברים הנהגים בנשים ולא באנשים אם באו אנשים ללבוש כמו בגדי הנשים איכא איסורא משום כלי נגד. אבל בני פרושות ראש חף דנימא דלאו מדאורייתא כמו שר"ה לומר הרב הפוסק י"ו סו"ס רמיו איסורו באורייתא ואף אמה דן לומר דזמנים ובמקומות שונים ליכא סוס איסורא א"כ קרא דופרע ודברי התנא דבי ר"י הן בטלין לגמרי לגבי מקומן דאשגרי ונשאר איסורו למקומו' אחרי' דלא נהיגי להיות פ"ה. וזה לא יתכן ולא יעלה לדעת.

ומבואן

אחא למד דכל מ"ש הרב הפו' י"ו לו' דליכא איסורא לא בתורה ולא מד"ס' מדלא הזכירו הפוס' לא במלות עשה ולא במל"ת קתנו מדבריו כי לא אוכל להביא כ"ד במושלם ע"ש.

דלע"ד

נראה דהגם דלא הוזכר לא למ"ע ולא למל"ת סו"ס אפילו למטוניה רמזו באורייתא ומקרא דופרע אח ראש האשה אזהרה שמענו לבטוח ישר' שלא תלוינה פ"ה. ואם בארנות ערי אירופה שנו אח חפקידס ועברו על האזהרה הזאת והנהיגו עלמן להיות פ"ר ועברו איסורא ע"ז נאמר דיון דהוקבע המנהג להיות פ"ר הוי כרגיל וליכא איסורא ונחירי נ"כ לנשים לניעות להיות פרושות ראש. הא אפילו נהגו עתה הוי מנהג בטעות ולכ"ע מנהג בטעות ראוי לבטלו אם יש ביד המורה לבטלו ושומעין לקול דברו, לא להוסיף רעה על רעתם ולעשות חטאת הלבזר כמו שהאריכו הפו' בדיני המנהגים דאם היה המנהג בטעות רמב"ם וכו' לו יהיה דליכא איסורא מפו' בתורה סוף סוף כבר נהגו אבותינו ואבות אבותינו איסור גילוי שערות וכבר הוקבע המנהג שלא לגלות והוי מנהג ותיקון משום גדר וסייג כנ"ל. א"כ הנשים הללו פרושות דפרנו גדר לבטל וליך בחוק' הגויים איסורא איכא מדכתיב ולא תלכו בחוקות הגויים. וכבר אמרו רז"ל ור"י ע"פ ולא תקים לך מלכה אעפ"י שהיתה המלכה טובה לאבות העולם עכ"ל כיון שנהגו הגויים לעשות כן לפי' אסרה תורה וה"ג כן הוא כיון דהוי מנהג הערלים ללך פ"ר, אין לנו ללכת בחוקותיהם ולך נא ראה להרב המפו' כמהר"ם פאלאג'י זל"ה בס' ב"ס חיים בח"ס ס' ע' מה שהאריך בארוכה כמה הגדיל להביא איסור בדבר לבא לעשות מנהג חדש ובפרט במקום איסור. ובפרט בדף ז' פ"ג מה שדבר על רב ומו"ץ אשר יהיה בימים הסם אם יש בידו למחות ולבטל וכו' ע"ש כי לא אוכל להביא דבריו כי הרואה בכל דבריו ישר פנימו כי לא נכון הדבר הזה לבטל שום מנהג ולעשות מנהג חדש, כ"ס אם יש אורח מן החורה לאסור איסור ע"ש. ועיין עוד בד' פ' ע"ג.

עוד

מלאחי להכנה"ג ז"ל בשו"ת יו"ד ס' רי"ד בהנהפ"ו אחו כ"ד דאחרי שהביא דברי מהר"ם אלשקר ז"ל

הגז"ל כתב דהרב בעל מ"מ בחורח המנהגים חקי' ט' פסק כזה וכתב שאפי' מה שנהגות מקלח נשים שלוקחות משי שמיר ומשימין בפדחתן כדי להתייפות מנהג רע הוא עש"ב. **ומה** שכתב הרב הפו' י"ו שהיו טהרות הנשים בעיה"ק ירושלם ח"ו לכסות פניהן בלעיף כשהיו יולאות לשוק וזה כמה שנים שנהבטל ולא ראינו ושמענו מי שימחה בידן.

אנא

דאחרי אין לא ראינו אינה ראה מי יימר דלא מיחו כמו שעתה מוחין על גילוי הפאות שהנהיגו מחדש וכן על איזו יחידות ההולכות בגילוי ראש לגמרי ואין שומע להן. ועוד כי הלעיף הזה שהיו מכסות פניהן כשיולאות לשוק לאו משום דאם היו מגולות פניהם היה לכן לתולפה, אלא כי בזמן ההוא היו הגויים מתגרים בנשים והיה חשש שמא ילכו אחריהן כי היה הגלות מאד והיו מכסות פניהן בכדי שלא יכירו, ויתשבו כי היא מנשי הגויים והראיה שהיו מכסות בלעיף הגדול שהוא הליו"אר כמו מנהג הגויים ועל פניהן לעיף דק כדי שלא יכירו ביהן. **וב"ל** מה שערך הרב הפוסק י"ו להחיר להני נשי דבשוק יולאות בפאלארי"ה דזה הוי כמו קלחה וכל חווק דבריו מראש וע"ס ובהא שליך ובהא נחית דליכא איסורא לא מן התורה וכו' וכתב דעמה המנהג הוא להיו' פרושות ראש ובהא ממקום שלא נהגו לריך לעשות כמנהג המקום אשר בו נהגו להחיר ובהוראת הרב מוהר"ם אלשקר ז"ל.

כ"ל

זה כבר ביררנו לעיל דאין הדבר כן ממה טעמים אי משום כי סו"ס אזהרה איכא מחתא דבי ר"י ואין לנו כח להחיר אח האיסור. ואפי' נימא דליכא אפי' אזהרה, סו"ס אבותינו קבלו הדבר לאסור עליהם ועל זרעם אחריהם ואין לנו לזוז מקבלתם ומנהגם כנ"ל.

ועוד

דכבר נהגו מזמן קדמון לכסות שערן. ועשה כי באו הן לבטל המנהג ולעשות המנהג בהפך הוי מנהג בטעות והמנהג הראשון הוא קיום הדת כי יש סייג וגדר ואין כח בידם לבטלו, ואם היה בדינו כח הא ודאי לא היה ראוי לשחוק בדבר, אבל מה נעשה כי הדור פרוץ ואין שומע לנו ויפה שחיקה כנגד הפסדה והמורה אשר יהיה לריך לשקול ולחשוב שכר השחיקה כנגד הפסדה כמו שהאריך בזה הרב שמו"ץ ז"ל בחו"ד סו" ס"א בפסק גילות הוקן עש"ב, כי ראויים הדברים למי שאמרו. ועיין להרב יוסף אירגו בס' דברי יוסף ס' ל"ו ע"ש. ועיין להרב חייא וחסדא בח"ג בההיא שהיתה מלקטת שעורים וכו' ונחשעפה בשערה וכו' ומ"ס ח' דאפשר שהיו חוץ לזממן ומשו"ה לא הוכיח אותה ע"ש.

וסמוכות

שלו מחסו' הרב מהר"ם אלשקר ז"ל כבר כתבנו דמלבד כי הכנה"ג ז"ל כבר פסק כה. עו' בה כי דבריו אינו אלא בשערות מתוך לזממן כי בראשונה הורגלו בהן וליכא איסורא כ"א מדה חסידות נהגו בו מדברי הוה"ק וכתב המג"א דיש להזהר. ועיין להרב בן יוחאי מ"ש על הש"ע א"ח ס' ע"ה ומ"ס בחא"ה סימן קט"ז ע"ש. אבל לשערות שבראש להיות פ"ר הא ודאי הוא מדינא ולא ממדת חסידות וזה ברור ופשוט.

ועוד

דאפילו אם נאמר דכבר נהגו בדבר היתר כל שיש חשש שיבא לידי איסור אינו מנהג הרא"ש בחשו' סו' כ"ו בנימין זאב ס' קנ"ט הביאו הכנה"ג שם בסיומן רי"ד אחו י"ד ע"ש. וה"ג הני נשי דמגלין שערי לא פלטי מידי איסורא שנכשלים ב"א שהן מייפות אח שערותיהן בכל עת ומקסמות עלמן בחמרוקי הנשים וה' הטוב יכפר והא לא שריק להן בפומבי, אלא אם מעלמן ישרנו הפרדה ויעשו ככל הנשים, נשים יד לפה מאחר כי אין בידנו למחות.

ואחרי

זאת ראיה עיני להרב חת"ס בא"ח ס' ל"ו מה שכתב

שכתב ע"ז דשער באשה ערוה והביא מחלוקת הפוסקים ז"ל ובסו"ד כתב וז"ל הכלל העולה כל שום שער בשום מקום בראש ופדחה כגשואה אפי' בחורה ערוה היא אם לא היה לה מעטפת בראשה ובסוק וחלר של רבים גם כובע. ואמנם בשורה שער שבין אופן לפדחת אינה מקולעת וסוד בסוד במקום שנהגו אינה ערוה. ובארלוותיו שהמנהג עפ"י הוזהר עוקר הלכה ובפרט דלפי' רשב"ם בסוף חוקה הבתים אין כאן מחלו' א"כ איסור גמור הוא ויש לחוש לרבי'ת האלה האמור בזהר הג"ל. ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו עכ"ל. וכל חכם ישר יחזו פנימו מחמי' דבריו וע"ם יסביל וידע בח"ם וקבלו עליהם נעשה הלכ' קבועה הלכה רווחת בישראל ואפי' אם מן הדין מותר אמרינן מנהג מצטל הלכה ואיסור, וא"כ ה"ג בראשונה היו מביאות שערותיהן דקבלו ס' הוזהר א"כ אח"י כאשר פטשו מנהגן להיות פ"ד הגם דנאמר כי יש להן היתר עפ"י הדין הא ודאי אמרינן מנהג הר"א שחפסו לאיסורא כשברת הוזה"ק עיקר, והמנהג הב' הגם שהוא עפ"י הדין אמרינן מנהג מצטל הלכה ואיסורי' להיות פ"ר הראשונות וכ"ש שלא נסיר להני נשי הנשארות וז"ל.

ועיין תשובה מאתהה ח"א סי' מ"ח דכ"ח ע"ג מה שצ"ח למאז היתר אפילו לפאה נכרות ולענין פ"ר אשר בפשיטות עפ"י הוראה ג' גלויים הגאון באר שבע והגאון יעב"ץ ז"ל וכו' ועיין סס. נאים הדברים למי שאמרם עש"ב.

ועוד נראה דאין להסיר בשופי בדבר הזה ממ"ש מר"ן בחלק יו"ד סי' רמ"ב דדבר התמוה לרבים אסור להורות והגם שבעירו אינו תמוה סו"ם לנו הוא דבר תמוה. ואין לומר כיון דהמורה טעם להוראתו מותר וכמ"ש הש"ך ז"ל סס. וה"ג המורה הרב הפו' יז"ו הוא נ"ע לאו מילתא היא כי כל הדברים הם בחוקת סכנה ואין טעם להסיר את האיסור ככל אשר כתבנו.

ועוד דכשעו המון העם היתר כזה הא ודאי יבא להם קשה כזה תגור ותמה"ם המה כי בדעתם כי אין שום חמרה לגילוי שערותיהם והורשם להם איסור זה יותר משאר דברים המפורשים בחורה ואינו לרדך שיהיה תמוה לחכמים וכמ"ש הכנה"ג ז"ל סס אות ס"ו אלא אפי' תמוה להמון העם ע"ש.

ובכן לפקע"ד נראה דאין כח ביד המורה להסיר להם כלל ועיקר ועל הראשונות אנו מלמעטין איך נביא ונוסיף גם הכשרות אשר באו לישראל. טוב הדבר לומר שלא תהייה פרעות כראשונות אם שמעו שמעו ואם לאו יפה שתיקה לחכמים ע"כ כתבתי לפי מה שעלמה מלודתי ולא יכולתי עוד להאריך הן מחמת היותי חולה ה' ירפאני רפואה שלימה כ"ר, והן מלד כי ספרי דבי רב אינם אחי ככל הנריך. ועיין להרב חסם סופר בחאו"ח מה שנסתפק לבחולה שחקקשה וכו'. ובס' מים רבים סי' כ"ח וב"ע ובס' מ"מ בת' אה"ע סי' ז' ע"ש. ועיין בס' און אהרן מה שליון קחנו משם.

כ"ז כתבתי להלכה ולמעשה תלוי באשלי רברבי הלא אחד המיוחד ח"ד בדרא הרב הגדול סכא דמשפטי' ראב"ד מקודש גדול הדור האחרון מלאך **רפאל** יהיה בעזרו כי **ביצחק** יקרא **בישראל** גדול שמו, ה' יהיה בעזרו, והיה אדיר, ועל פיו יקום דבר. הלכ"ד גברא קטיןא מחבו עליה וגם דלה דלה

העיר יוסף נסים בורלא ס"ט

אנכי חזון הרביעי כל האמור מפי עליון רב אחא' גאון מע' הרב המופלא שכנסהדרין ארי שבבב',

בקי בחדרי חורה, רב יוסף סיני ועוקן הרים נר"ו על שאלה אחד מני"ד שכתב הרב מל"א מן נר"ו בענין גילוי שער של האשה רבא דהרב מל"א מן חסיק לדינא לאותן הנשים אשר לא פרטו את הגדר ומתנהגות כמנהג קדמון לכסות ראשן להסיר להן מהעצמים הכתובים בד"ק והרב יוסף חבלות נר"ו יאריך למעניהו לאסור איסור ולא יבועל מנהג איסור זה להסירו ככתוב בד"ק.

ואנכי הדל אחר שקריתי ושייתי ושלשתי בדברי קדשם אף שאיני כדאי להכריע נראה לע"ד דדברי הרב הפוסק האוסר לפרוץ גדר הם כדאי מוזק וכל דבריו הם מייסדים על קו היושר והאמת וחלילה וחס להורות דין תמוה כזה להסיר את האיסור דבארלות האלו שבקרב זמן התחילו לפרוץ גדר להתנהג כמו עדי אדום, מן הראוי היה לחו"ר וראשי הדור העומדים על הפקודים לעמוד בכל חוקף ולענוש את הנשים אשר פרטו גדר באיסור שיש לו שורש בחורה ומה גם לשון הוזה"ק פ' נשא הידוע. ועיין להר' מים רבים סי' כ"ח דף ל'. וכאשר התעוררו הן עתה פה עיקו"ח והכריזו בכל ב"ב וב"מ באזהרה גדולה דשום בת ישראל לא תפרוץ גדר אשר נבנו ראשונים מזמן מ"ח ואון בן פלח הילתחו אשתו כידוע במס' סנהדרין וכן ראוי לעשות בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה מארלותינו לעמוד על המשמר שלא לבעל מנהג איסור לעבור על דת יהודית אלא דמה יעשו ראשי הדור שאין כח בהם ליסר ולהוכיח במישור ולבער הקוליס, דלא כימים הראשונים הימים האלה האחרונים ועל זמן כזה נאמר הנח להם לישראל וכו' ויפה שתיקה וכו' וכשם שמוה וכו' אך להסיר לנשים יקרות אשר מקימין מנהג קדוש אשר יסודו בהררי קדש ולומר להן אין כח בידנו להסיר את האיסור וחוששני מחטאת וכמו שפסק הרב הפוסק יוסף בסדר עליון נר"ו ודבריו מיים וקיימים ונחמדים לעד. ואף דמע" הרב הפוסק המתיר אברהם בדאש הוא רחמיא דנפשא כוליה גופאי שאר בשרי יח"א אך ידוע מאמר הפילוסוף אמנם גדלה הפלחתי. האמת יותר אהובה אלליו וה' ירחל מחורתי ופלאות ויגילנו משגיאות, כן יאמר ה' לאלהי' יאחק וישראל נאום החותם באהבה רבה ויקירה. לפי אנכי אשר כויה. פה עיקו"ח נחלה לישראל.

העיר רפאל יצחק ישראל הי"ו

סימן ב'

מה מאד שמח לבי ויגל כבודי בראותי אור כי יהל אלה הדברים אשר **מצ"א** מן במדבר' בערב'ה מע' הרב המופלא ובה"מ כמוהר"ר **מגן אברהם** יהיה בעזרו י"ו שזור להחיות א"ד הראשונים לזכות להני נשי הכחות ממקום שנהגו איסור למכסן שערייהו למקום שנהגו בו הסר. דמגלין שערייהו. ותחילת דבריו הודיע לנו **מודעה רבה** לאווייתא ז"ל כי מעולם לא עלתה על לבו להסיר לכל הנשים הדרות בערי עורקיאה דהא ודאי פורקות גדר כיון דלא רגילי בהו אינשי וכו'. וכל כונתי בפסק הלו בן היתה להלין בעד הנשים הדרות בערי אדום שפרטו גדר מזה כמה שנים ונעשה כולה עיר שכולה ראשים מגולות. על אלה נרפתי אמרתי להלין בעדייהו ולא קיימי באיסורא. מאחר שזה כמה שנים שהורגלו האנשים לראות בשערן ש"ן לא עריר לבייהו כראות פניסן ידיהן ורגליהן וכו' וליכא למיחש משום ערות דבר ע"ד מ"ש הרשב"א ז"ל הביאה הב"י ז"ל בס' ע"ה בחא"ח גבי שער שחוף לנמתן ועל יסוד זה בניתי עליה

עליה דייק ואמרת להחיד נמי להני נשי הבאות הנח
מכוסות ראש דיכולות לנלות ראשן במקום שהלכו לשם
ומכתי עממי על תשו' מהר"מ אלשקר ז"ל כתי' ל"א הן
אלה קלות דרכי בק"ן דברי כלל מאשר כתבתי בפסק
הא' למען ירון הקורא בו ולא יחפה עלי דברים אשר
לא הן כבודה מלבו עב"ד.

לזה אען ואומר כי בחינם האריך ערחא להודיע לנו
כי מעולם לא התיר לכל הנשים. כי מי הוא זה
ואיזה הוא אשר יאמר כי צא להתיר לכל הנשים, הא כל
דברינו אינו אלא על הנשים שבאו ממקום שנהגו איסור
למקום שנהגו החר וע"ז צא לשאלו הני נשי למען יחיד
לכן והיכן מ"א רמו בדברי שכתבתי עליו ע"כ נשי
בעלמא הא ודאי לא יתן ליכתב.

אמנם על דבר אשר כתב שנוטו לזכות להני נשי
דמגלין שערן דהא איכא כמה שנים שפרטו
גדר זה וכו' כי מדבריו אלו נראה דמורה בפיו שאלו
פרטו גדר אלא דנכשו נעשה הרגל ולא ערדי ליבייהו
וא"כ איך נתן להן להני נשי הבאות ממקום שנהגו בו
איסור וזה כמה שנים שישבו שם ונהגו שם ג"כ איסור
ועד עתה לא פרטו גדרן ולא הגיע להן שום בושא כאשר
ראיתי בעיני בהיותי שם כמה נשים המכסין שערן. ולעת
היום אשר מ"א להן זכות להני דפרטו נחיר להן לכתחילה
להני נשי דגדרו גדר עד עתה? כ"א היה הדבר כי
משנאן פרטו גדרן כנשים הדרות שם שפרטו גדרן אה"ן.
אבל כיון שבאו לשאלו כמ"ש בשאלה איך נחיר להם
לכתחילה. ואי משום דכתי' הרשב"א ז"ל כיון דרגיל ליכא
למיחש לערות דבר. הרחמה יראה דברי הרשב"א ז"ל
המובא בב"י עיני יראה ולבבו יבין דאינו אלא לענין ק"ש
ובאשמו כיון דרגילי בשערה שחון ללמחן לא סרדי.
ואה"ן דכל לגבי נשים אחרות אפילו חון ללמחן ערדי
ליבייהו וכ"כ בהדיא הרב ח"ס בח"א"ח סי' ל"ו עש"ב
וכן משמ' מדברי מור"ם ז"ל. וכן מפו' יולא מסו' הע"ס
כפ' מי שמחו דג"ד דקאמר אלא באשמו ולק"ש עש"ב.

ואפילו לנשי הפוסקים ז"ל דס"ל דאף לגבי נשים
אחרות נאמר דשערן שמחון ללמחן כיון
דרגילי לא ערדי ליבייהו וכמו שהביא הרב מהר"מ אלשקר
ז"ל. ומזה הורה להחיר לנשים הבאות דנהיגי איסור
בשערות שמחון ללמחן במקומם שנהגו שנהגו החר
דמוהרות. מ"מ לע"ד נראה דאין ללמוד מזה להתיר גם
לנשים הבאות ממקום שנהגו איסור פרועי ראש במקום
שנהגו בו החר. והי"ט דאין לנו להשוות דין שער שמחון
ללמחן דאיסורייהו משום שער באשה לגבי אנשים וכיון
דרגילי לא ערדי ליבייהו ומשו"ה התירו אבל פרועי ראש
דאיסורייהו גם משום לניעות דנשים ואזהרה שמעט
מתא דבי ר"י שלא ילאו כפ"ר ואפי' דאין איסורא
מדאורייתא ואף אי רגילי אין זה דרך לניעות ומינין
דחלא שלא בכוסבה משום דת יהודית. מה שלא מלינו
בשער שיואל חון ללמחן. ואחר החיפו' מלאתי להרב
משאח משה בסי' ז' בח"א"ה ד"ל ע"ג דהביא תשו' מהר"ל
ז"ל ודחה כל דבריו וכו' וז"ל וא"ת מ"ל גילוי הראש כולו
כמו שאר שערות הגראין. לא היא, דעיקר גילוי הראש
בשוק וכו' דעוברת ע"ד משום פריעותא מניו בה דהיי"א
הוראה דאינה לטועה כמשפט בנות ישראל חרש דאפי' בפנייה
איכא איסור יליאה לשוק פרועה. אכן לענין ראיית השער
מבעד ללמחן ועל כפפה וכו' מיהי אינה היא האשה
מאחרת הסוג ללאח בלא כתובה עש"ב. הראח לדעת
דבחלקות תשית למו בין פרועי ראש לשער שחון ללמחן
וש"ס כי זכותי לדעת עליון ככל אשר כתבתי. ולא עוד
אלא שכ' רש"י ז"ל בר"פ המדיר וז"ל ואפי' היתה קלתה
על ראשה הואיל ולא היתה מכוסה בלעוף ה"ו מדרכי

הפריעות וחלא בלא כתובה ובלא חוס'. ובא וראה שדקדקו
לו' דרך בנות ישראל מדרכי הלניעות שלא תלכנה פ"ר ול"א
שלא ילכו בגילוי שער דמשמ' אפי' במעט שער דבזה ל"א
חלא בלא כתו'. משא"כ בשער שחון ללמחן כי מירת
חסידות שנו כאן לפי דברי הוה"ק ז"ל וכמעשה דאשה
קמחית הנו' ביומא דמ"ו ע"ב ועין בס' כסא רחמים
דק"ו. ולהכי כתב מהר"מ אלשקר ז"ל השאח דרגילי לא
סרדי ליבייהו ומותרות. ובכן ליכא למימר מ"ל שער
למחן מ"ל פרועי ראש כיון דרגילי דשנא ושנא וכאמור.

ועוד אמינא מילתא בטעמא דע"כ לא התיר הרב
מהר"מ אלשקר ז"ל בשער שחון ללמחן כיון דרגילי
הינו משום דבזמנו לא היה פריעות ולא היה שום איסור
נוסף דילמא אחו' לדי איסור חורה למסרק שעריהו במסרק
בשבת דאיסור מסרק בשבת מדאורייתא כדבעין למימר
לקמן. ולא נאשר כ"א איסור שער באשה. ולהכי כיון
דרגילי לא סרדי ליבייהו ומותרות. אבל בזרות הללו הן
בעון עינינו הרחוקות ועיני ראו ולא זר כמה בחולות.
וגם נשים נשואות דנהגו מחדש להניה כמו פוחא בא"ש.
ול"מ דבחול בכל יום מחפפות ראשן ומחליקות שערויהן.
ע"י מסרק. אלא דגם בשבת עושות כן ולוקחות מסרק
להשוות שערותיהן. והלדקניות לוקחות מברשת הנקרא
פ'ורגיה ומסדרו' שערותיהן והא ודאי ע"י חולשו' השערות
ביום שבת. הא ודאי אלו היה יודע הרב מהר"מ אלשקר
ז"ל שעתיד דור כזה לעשות כך ולבא לדי איסור דאורייתא
לא היה מחיר אפי' שערות שמחון ללמחן. ויעיד עלי'
קוני שכמה פעמים הוכחתי על פנין שלא טוב הדבר
אשר הן עושות דאיסור זה מדאורייתא ואין שומע לי.
באמחן שכל הנשים עושות כן דאל"כ היינה שערותיהן
אחת למעלה ו' למטה ותיינה מנוולות ומוכרות לחוף
שערן במים ומסרק בידן והא ודאי קא עברי אחיסור
דאורייתא וכמ"ש מהן ז"ל בסו' ש"ג ספ"ו וז"ל אסור
לסרוק במסרק בשבת ואפי' אותו שעושא משער חויר
שא"א שלא יעקרו שערות. ועין בס' פתח הדביר בח"ב
סי' שג' ולעיל מזה כ' מור"ם דאף לחלק שעה אסור
וע"ס במג"א מ"ש בשם הרי"ב ז"ל דבמסרק חייב כמו
הנוטל לפורניו ע"ש. ואפילו לנשי המסרין בכלי העשוי
משער חויר דהיינו הנקרא פ'ורגיה היינו המיוחד לשבת
ולפי פסק מר"ן ז"ל שם בסו' ש"ג אפי' משער חויר
אסור שא"א שלא יעקרו שערות ע"ש.

ובכן יאמר האומר האם נוכל להתיר להני נשי הבאות
להיות פ"ר אחרי שזה ברור לעין כל חוזה דגם
בשבת סודקות במסרק דהוי איסורא מדאורייתא. והא ודאי
אלו היה יודע הרב מהר"מ ז"ל דעתיד דור כזה הא
ודאי לא היה מחיר אפי' שערות שמחון ללמחן וכו'.

ומעתה נבוא למ"ש כה"ר יל"ו וז"ל ואנכי עמדתי
מרעיד מאריה דאברהם מי אמר לו דמותר
לנשי דעלמא לנלות שערן ולבעל מנהגן. האנכי אמרתי
שכל הנשים בכל מקומות מושבותיהן הנהגות לכסות
שערן יגלו במקומן? מי אמר ומהי וכו'? אמנם לא באחר
להחיר אלא להני נשי דאחו ממקום שנהגו לכסות במקום
שנהגו לנלות דהני נשי הבאות מיעושא נינהו לגבי בני
העיר וכו' תשבנה הנשים יחידו וכו' מלמען טובא כאשר
תשבנה בסוד משחקים וכו' והוכחתי כמ"ש בנמ' פרועי ראש
דאורייתא לאו דוקא ועתה נמי מלאתי סמך לדברי מדברי
בע"ה תה"ד סי' י"ד דכ' דפ"ר יש לו סמך מן התורה
הרי שלא אמר שהוא מן התורה וכו'. אמור מעתה כיון
דכל מהבא איסור מדאורייתא. פש גבן דאינו אלא איסור
מדבר' משום שאמרו שז"ע. ע"כ אמרתי כיון שהן
במקום שמנלות שערות ורגילי בהו אינשי חו ליכא משום
שז"ע

וכמ"ס הרשב"א ז"ל ובהוראת הרב מהר"מ אלשקר ז"ל עכ"ד.

רזה אטן ואומר מי גבר חכם יכול להלוס דבריו שכ' דברים אשר לא כתבתי ולא עלה על לבי. ועשה מי חכם ישר יחזו פנימו כי לא כתבתי על נשי דעלמא ועדיין לחלומות הדיו קימת ויבינו לאשורו שכך כתבתי אחרי שהבאתי כמה סברות מהפוס' ז"ל דס"ל דכיון דנהגו מחמי' איסור הני נשי לכסות שערן וברוב הימים פרלו גדר כמ"ס כח"ר י"ו בדבריו והנהיגו עלמן לגלות שערן. אין לנו לו' מנהג מטעל הלכה וכמ"ס הרב דברי יוסף אירנו משם הרמב"ם ז"ל שכל הדברים מנמחה בבלי חייבין כל ישראל ללכת בהן וכו' ע"ו כתבתי וכן מאחר דעינינו הרואות דליתמיר בש"ס פ"ר דאורייתא וכו' ותנא דבי ר"י אזהרה לבנות ישראל וכו' וכיון דס' לתנא דבי ר"י דקרא אחא לאזהרה. מי הוא זה ואיזה הוא וכו' דיכול לו' כיון דנהגו עתה להיות פ"ר לא קא אחו לדי הרהור. דיינו לנשי שכבר פרלו גדר. האם נוסף עוד לנשי שאננות שעדיין לא פרלו גדרן להחיר להן בשופי וכו' והו' תמלית דברי. וא"כ דברי ברור מללו דכונתי להני נשי הבאות ממקום שנהגו בו איסור הבאות לשאלו וכמס"ל ואטו כי רוכלא אנא לפרש בכל פעם על הני הבאות ממקום שנהגו בו איסור.

זמה שרלו לעשות את דמו' להחיר הני נשי להיות פ"ר ממה שהורה הרב מהר"מ אלשקר ז"ל משערות שמוך לזמתן. כל לגבי דידי אין הדמין' יתעבד דשערות שממוך לזמתן שהחיר הרב היינו משום דכיון דאיסוריהו לגבי אנשים משום שער באשה ערוה. השתא דרגילי לא ערדי ולהכי החיר הרב. אבל פ"ר דאיסוריהו לאו דוקא משום שצ"ע אלא איח לאו איסור מוסף לגבי נשים משום לניעותא שלא התיינה פרוותה וכמ"ס הרמב"ם ז"ל בפכ"ד מהל' איקות הי"ב וז"ל איזהו דת יהודית הוא מנהג הנתיעות שנהגו בנות ישראל וכו' וקא חשיב פרועי ראש ע"ש הרי דע' הוי משום לניעותא. וממילא יוכן הדבר דכשהן פרועות ראש הן דרכי הפרוותה ולאו מנהג בנות ישראל ולניווול תחשב להן וגם דקולעין שערותיהן כיון דאין דרך בנות ישראל להיות פ"ר שכן מליני במלורע וראשו יהי' פרוע. וכתסהיינה מבוסו' אדרבה לכבוד והדר תחשב להן. ומכ"ס לפי מ"ס דקא אחו לחלול שבת הא ודאי דאין להן שום התר. ובעיקר דברי הר"מ ק' דקא חשיב בהדיא דעוברת עד"מ. יולאת בשוק ושער ראשה גלוי, ובדין י"ב קתני איזהו ד"י יולאת לשוק וראשה פרוע דאמחי שינה ואיפכא היל"ל דעוברת עד"מ יולאת בשוק וראשה פרוע דהוי דאורייתא ובד"י היל"ל יולאת לשוק ושערה גלויה דמשמע אפי' מעט. ועיין להרב מעשה רק"ח ז"ל מ"ס דש"ה דיוולאת לשוק וכו' ותימא דגם דעוברת עד"מ קתני יולאת לשוק וכו'. ועוד דאם כדבריו דעוברת עד"מ אפי' בגילוי שער יולאת בלא כחובה. הוי הפך הש"ס דמשני דאורייתא קלתה ס"ד והיינו דיוולאת מכלל פ"ר ואפי' נראין מעט שערות. וד"י היינו אפי' בקלתה כיון דנראין שערות מחוץ יולאות בלי כחובה, ותימא על העור ז"ל שהביא הלשון דלא כהרמב"ם ולא הרגיש בזה, וע"כ לריכוס א"ל דס"ל להרמב"ם ז"ל דמ"ס גמ' קלתה ס"ד היינו כשאין נראים שער כו"ע והיינו דיש לה מטפת ורביד דהיינו ב' כיסויין ובלא זה הוי פ"ר דהוי ד"מ, וכמו שאבאר לקמן בעה"י בדעת הרמב"ם ז"ל.

ואפילו להני נשי דפרטו גדר ונהגו עתה במקומן התר בדור הזה אשר נודע צבירור דמתללין את השבת כזו"ל יש להן לאוסרן המורה אשר יהיה בימים. ואין לו' הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוננין וכו' דלאו בכל מקום נאמר הנח להם לישראל במידי דאיסוריהו (ז)

מדאורייתא כמו איסור שבת וכמו שהוא מפו' בדברי הפו' לך נא ראה וגם שם מדברי הרב מהרמ"א ז"ל שם בתפ"ה הגו'. ועיין להרב פ"ח ז"ל במנהגי איסור בלא' וי"ד מ"ס דאפי' באיסור דרבנן מחיין וכו' דהעובר על איסור דרבנן חייב מיתה ע"ש. וכ"ס הכא דקא אחו לחלול שבת כמס"ל.

ובבן עפ"י האמור אין מקום לראיה שהביא כת"ר י"ו להחיר להן מפני כבוד הבריות דק"ל גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ה שבתורה. וה"ן באתרא דידן כיון שמקום שנהגו התר לגלות שערן ושני דיון מכוסות הגה ילבשו בושט ובלילה ללכת בין נשי העיר ומלמען עובא לכן אמרתי דליכא בזה משום ככה"כ שדוחה איסור דבריהם. וכ"ס הכא דליכא איסורא משום דרגילי שאני כדאמרן עכ"ל.

ולפי מ"ס דהכא איכא ספק איסור מדאורייתא משום דמתללי' שבתות אפי' דלגבי אשר איסורין משום ככה"כ דחיינן ל"ה אפי' בקום עשה, היינו דוקא באיסורין דאורייתא דאמטוהו אללו דל"ה. אבל במידי דאורייתא לא דחיינה ככה"כ בקום עשה כמ"ס שם בש"ס שא"ת שאני וע"ש בפ"י רש"י. וה"ן אם נחיר להני נשי הבאות למקום התר להיות פ"ר קא אחיין לדי חילול שבת מדאורייתא והוי דחיינה בקום עשה והא ודאי לא דחיינה ככה"כ בקום עשה וזה פשוט וברור. ועוד דהא דחיינה הל"ה מפני כבד"ה הי"ד היכא דהוי בזיון גדול כמו מ"מ ועיין בתוס' דבב"מ ד"ל ע"ב ד"ה אלא וכו' ותוס' דשבעות ד"ל ע"ב בד"ה אבל באיסורא ועיין לעט"ר הרמ"א בס' אדר"ס סי' ח"י.

גם הסמוכות שהביא ליה מ"ס שבת ד"ן ע"ב מההיא דמגיר אדם גלדי זואה שעל צפרו בשביל לערו ופרש"י משום וכו' ע"ש וכו' תוס' בד"ה ואם בשביל לערו וז"ל ואם אין בו לער אחר אלא שמתכייש לילך בין בני אדם שרי דאין לך לער גדול מזה עכ"ל ודכוותא הוי הק' דנ"ד כדאמרן עכ"ד.

אחר המחיר אין מכאן ראייה דאיך השוה את המידות ודבקו לערים וכו' להדי דהתם גבי גלדי זואה אין לך לער גדול מזה לילך בין בני אדם והוא מלוכלך בגלדי זואה. אבל הכא ליכא האי לערא. אלא דהולכת בדרכי הנתיעות והיא מננות ישראל הכשרות. והלא גדול לערינו יותר ויותר בין הגויים שמחריפין אותנו ומבזין אותנו משום שאנו יהודים. ואנחנו על משמרתינו נעמודה לעבוד אותנו ולשמור חוקותיו וזוהרתו ולא נטה ימין ושמאל מפני חרפת הגויים. וכ"ס וק"ו מהלעזר שיבא לנו מהני נשי דמגלין שערייהו דהוי כלא חשיבי. ומכ"ס דהכא אחייה לאיסור דאורייתא כלאמור, ודברי חיים אשר ליינ אינו מצי ביד.

עוד כ' כת"ר וז"ל ומה שנתלבט כת"ר לחוק טעמא דאיסורא משום מנהג שכבר נהגו לכסות שערן משום סייג וגדר ושוב אינן יכולות לחזור ממנהגן כמ"ס הפוס', לע"ד אחר המחיר' טרח בכדי דמה לנו עם המנהג אם הסבה שנהגו כן נתבטלה בזמננו שמנהג זה היה לפי זמנם שלא היה להם מוראת מלכות ואיש הישר בעיניו יעשה ע"כ היו מתעטפות כל נוסן וראשן שלא יראו אותן פריצי הדור וכו' וימטפו אותן במארכב כאריה בסוכו משא"כ בזמננו כנודע עכ"ד.

ואחר המחיר לא ידעתי מאי קאמר ומהיכן הוליד סיבה זו דהלא עינינו הרואות דמתני' דקתני דפ"ר יולאת בלא כחובה מטו בה משום לניעותא דאין כנות יסחאל להיות פרוותה בפ"ר כמ"ס רש"י בכ"מ ותרמב"ם ז"ל כמס"ל ולא, משום הגויים ופריצי הדור דהוי שכיחי והשתא לא שכיחי. ודוקא פתיחן הוי מכוסין מקודם משום

משום הגויים ופירי הדור אבל מה שהיו מכסין שערות ראשן הי"ד משום לניעותא דוקא וכאמור. והראיה שהוא משום לניעותא דרך היו טהורין מומן משה רבינו ע"ה ממעשה דאשמו של און בן פלג המובא בפ' חלק דק"י ע"א דפי' רש"י ז"ל בד"ה וסתתיה למוייה שערות על פתח ביתה כל מי שהיה בא לקרוא רואה ראשה פרוצ וחוזר ע"ש. וכן פי' רש"י בד"ק ק"ט ע"ב בד"ה וכולה כנישחא קדישין כולם לנשים וקרושים ולא יכנסו אלי אם אני פרוצה ע"ש. הרי דמראש היו מכסין שערותיהן ולא מפאת פחד הגויים אלא משום לניעותא ומאווה זמן נקבע לדורות להיות לנשות ולא לגלות שערן החולה ומש"ה קתני במתני' ואלו יולאות בלא כתובה ומן היולאות פ"ד. ואי משום פחד הגויים הי"ל להתא להשמיענו דבהתבטל הסיבה יתבטל המסובב, ולא ראיתי שום פוסק להשמיענו דין זה מחודש דמשום סיבה זו נגעו בה ואין זה אלא דברי תימא. והא ודאי שערות דגופא דלא ניתן להגלות לאו משום סיבה כמ"ש כח"ד אלא משום לניעותא וכאמור.

עוד

כ' כח"ד י"ז וז"ל וידע כי אף בזמן אחד מלינו בת"ד שהיו טהרות הנשים בלניעותא במקום אחד יותר מבשאר מקומות דהכי אי' התם בשבת ד' פ' ע"א גבי מתני' דקתני כחול כדי לכתול עין אחד? פריך בגמ' עין א' הא לא כחלי? ומשני אר"ה שכן מלינו לנשות כוחלות עין אחת ופי' רש"י ז"ל לנשות שהולכות משוטפות ואין מגלו' אלא עין א' לראות וכוחלות אוחו ופריך והתניא רש"א אס לקטש בשתי עינים? כי תניא הוה בעירייתא ופי' רש"י בנות כפרים אינן לריכו' לניעותא, כ"כ שאין שחוק וק"ר מלוי שם ועמה מועטין ואינם מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן ע"כ. אלמא דרש"י בזמן אחד מלינו שיש חילוק במקומות לענין הלניעותא דכשיש חשש פריעות נזהרות יותר. א"כ מה נקל הוא לומר כן בשינוי זמנים שאם בזמנם היה נחשב גילוי שער בראש האשה לחליפותא ולפריעותא. עתה נחשוב נחשב לכבוד ולתפארת עין כי הנשים החשובות וכו' יולאות לשוק מגלות שער מלפני פדחתן א"כ מאי חליפותא חיבא! ואי משום שצ"ע ליכא! כיון שהורגלו בכתי וכיון דדשו דשו ואין ינה"ר שולט ומאחר שנתבטל הסיבה נתבטל המסובב ע"כ.

קרידרי

אחר המתי"ר דבריו אינן אלא מן המתמיהין דמ"ש דמנהג זה ש"ן שנהגו לכסות שערן אינו אלא מנהג שנהגו מעלמן לפי המקום והזמן ואינו מתקנת חכמים שתקנו להן משום סיג וגדר. אמתא הלא מפורש בת"ד יולא בפ"ר המדיר מתנא דבי ר"י דאמר דקרא דופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יאלו בפ"ד וקתני במתני' ואלו יולאות שלא בכתובה ובכללן יולאה ור"פ והרמב"ם ז"ל וכל הפוס' פסקו שמדרכי הלניעותא הוא שלא תלכנה בנות ישראל פ"ר. הרי דהן לא החמירו ע"ע ונהגו בעלמא כ"א עפ"י תקנת חז"ל היה המנהג. ומזמן משרע"ה אשר נהגו כן ומאשמו של און בן פלג שראינו שנהגה איסור זה, ומאיות זמן אשר נהגו דור אחר דור לאסור איסור ע"ן עד זמן שנתפרסם התלמוד וביארו חכמי המשנה שיואלת בלא כתובה ואחרי התלמוד נמשכו גם הפוסקים ז"ל לאסור פ"ר ומאן לימא לן דבראשונה אשר אסרו איסורא דגילוי שער לא היה משום סיג וגדר. ואפי' לשיטתיה דעתה ליכא משום סיג וגדר מאחר שהורגלו, סוף סוף לא היה המנהג לאסור מנז שהחמירו ע"ע אלא מתקנת ואזהרה מתנא דבי ר"י הנו' בפ' המדיר וא"כ חזר הדבר שהוא תקנת חז"ל והא ודאי משום סיג וגדר נגעו בה ואפי' נתבטל הטעם לשי' מ"מ מצוה בש"ס פ"ק דבילה ד"ה ופסקו הרמב"ם בפ"א מהל' ממרים ה"ב וז"ל ב"ד שגזרו גזירה או תיקנו תקנות והנהיגו מנהג ונתפשט בכל ישראל ועמד אחריהם ב"ד אחר ובקש לבטל דברים הראשונים או תקנה וכו' או לעקור המנהג אינו יכול

גבי פ"ר לאו איסוריהו משום מנהג חומרי עלמן. אלא איסוריהו מאזהרת תנא דבי ר"י וכו' וסוף כל סוף יש סמך מן התורה ולהכי בשינוי זמנים לא שרינן להו ובפרט שיואלת מזה להוליא ממון דיואלאות בלא כתובה. והי"ל להתא לא לשום פוסק להשמיענו דין כזה מחודש דבשינוי זמנים ישנה הדין והכי הי"ל ואלו יולאות בלא כתובה וכו' פרוצי ראש, כמד"א במקום שנהגו לכסות אבל במקום שנהגו שלא לכסות כיון דרגילו נטולות כתובה. ואין לומר דבזמן לא היו שום שינוי וכולן כאחד היו מכסות ומש"ה לא השמיענו דין זה. דהא גבי עין דכחלי השמיענו הדיה שינוי במקומות. וכן גבי פ"ר אפי' דבאותו זמן לא היה שום שינוי במקומות היו יולין להשמיענו דאש יהיה שינוי בזמנם או במקומות דליכא איסורא. אלא ודאי דס"ל דאפי' אם ישנה לזמנים או למקומות לא שרינן להו כיון דלא הוי איסוריהו מנז שהחמירו עלמן. אלא איסוריהו מדרבנן ואשמכוהו אקרא דופרע וכו'.

תן חיותיה לר"ב חביב"א מן אברהם י"ז דכ' וז"ל דבשלמא אם המנהג הזה של נשים המכסות שער היה על פי תקנת חז"ל שתקנו להן כך משום סיג הגדר או היה מקום לדברי כח"ד ש"י כדק"ל שכל דבר שתקנו חז"ל לנהוג כך משום חיזה סי' וטעם אפי' שנתבטל הטעם אינן רשאין לבטל תקנת חז"ל כדאי' בפ' יו"ט דל"ח דאין ב"ד יכול לבטל וכו'. ברם הכא אינו כן אלא מנהג נשים שנהגו מעלמן משום לניעותא לפי המקום ולפי הזמן. והראיה שמה דברים שהיו נהוגות ללבוש שופי לניעותא מזה שנים לפני זמננו ועתה בעלמן מהטעם שכתבתי כי דברים כאלו הולכים ומשתנים לפי העת והזמן. אמור מעתה מאחר דהשחא במדינתנו כולן מגלות שער ולית דחש להו מאחר דדשו בהו. א"כ גם אלה שבאו ממקום שנהגו איסור בגילוי שער יכולות לבטל מנהגן ואפי' התרה לא בעו. גם לס' הרא"ש ז"ל דבעו התרה לבטל המנהג זהו דוקא כשחשש האיסור אשר בעבורו גזרו לנהוג כן עדיין במקומו עומד. משא"כ כ"ד דבזמננו לא משום סיג חיבא ולא משום גדר חיבא מאחר שהורגלו בכך וק"ל עכ"ד.

קרידרי אחר המתי"ר דבריו אינן אלא מן המתמיהין דמ"ש דמנהג זה ש"ן שנהגו לכסות שערן אינו אלא מנהג שנהגו מעלמן לפי המקום והזמן ואינו מתקנת חכמים שתקנו להן משום סיג וגדר. אמתא הלא מפורש בת"ד יולא בפ"ר המדיר מתנא דבי ר"י דאמר דקרא דופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יאלו בפ"ד וקתני במתני' ואלו יולאות שלא בכתובה ובכללן יולאה ור"פ והרמב"ם ז"ל וכל הפוס' פסקו שמדרכי הלניעותא הוא שלא תלכנה בנות ישראל פ"ר. הרי דהן לא החמירו ע"ע ונהגו בעלמא כ"א עפ"י תקנת חז"ל היה המנהג. ומזמן משרע"ה אשר נהגו כן ומאשמו של און בן פלג שראינו שנהגה איסור זה, ומאיות זמן אשר נהגו דור אחר דור לאסור איסור ע"ן עד זמן שנתפרסם התלמוד וביארו חכמי המשנה שיואלת בלא כתובה ואחרי התלמוד נמשכו גם הפוסקים ז"ל לאסור פ"ר ומאן לימא לן דבראשונה אשר אסרו איסורא דגילוי שער לא היה משום סיג וגדר. ואפי' לשיטתיה דעתה ליכא משום סיג וגדר מאחר שהורגלו, סוף סוף לא היה המנהג לאסור מנז שהחמירו ע"ע אלא מתקנת ואזהרה מתנא דבי ר"י הנו' בפ' המדיר וא"כ חזר הדבר שהוא תקנת חז"ל והא ודאי משום סיג וגדר נגעו בה ואפי' נתבטל הטעם לשי' מ"מ מצוה בש"ס פ"ק דבילה ד"ה ופסקו הרמב"ם בפ"א מהל' ממרים ה"ב וז"ל ב"ד שגזרו גזירה או תיקנו תקנות והנהיגו מנהג ונתפשט בכל ישראל ועמד אחריהם ב"ד אחר ובקש לבטל דברים הראשונים או תקנה וכו' או לעקור המנהג אינו יכול

המורה למחות להני נשי דמגלין דודאי גם הן באות לאיסורא דאורייתא מחיין להו ולא נאמר בזה הכח להם לישאל בדבר שאיסורו מדאורייתא כמו שכתב

ואל חשיבני ממ"ש החוס' והרא"ש ז"ל שם וז"ל הרא"ש ז"ל פי' רש"י דבשבת אינה חולקת שעה. ותימא מנלן דאיסור לחלק שעה בשבת דאינה חולקת השער אפי' לחוף ולפספס מותר, דק"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר עש"ב ועיין שם בפ"י הר"ן ז"ל.

ד"ש לומר דהוי דמוחר הוא לחלק שעה בדבר שאינו חולש השער אבל במסרק דודאי חולש לא שריין ליה, וכמו דק"ל נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק. אי"כ הכא בג"ד ודאי אסורי ועיין ברש"י ז"ל בפ' המליע דל"ד ע"ב בד"ה וכן הפוקסא שפי' וז"ל יש מרבתי אומרים מהקנת שעה במסרק או בידיה עש"ב.

ואם ראונו לזכות גם בזה ולומר דנמירי דהני נשי דידהו לדקניות הן ולא יחלקו שערן לא במסרק ולא בד"א, אמרי' ליה אין לא ראינו ראייה דאין בדין עינינו הרואות דהני נשי דידן ורוב הבחלות מחלקות שערותיהן או במסרק והנדקניות במכרשא (פ"רצה). ולמדו מהני נשי דב"א' לדור פה שכן היו עושות במדינת א"י מי הוא זה ואיזה הוא אשר יוכל לומר בטח שלא יחלקו שערותיהן בשבת לא במסרק ולא במכרשא ולהחיר להן לבחילה להני נשי הבאות למקום התר הא ודאי לא שריין להו ובא"י אסוריהו קיימי וק"ל.

עוד כ' וז"ל הו חוה הוית למע"כ ש"י שעל הראיה שהבאתי מדברי הרשב"א ומת"ל ז"ל דהיבא דרגילי שאני וכו' דחה אותה באימרו שאני שער שחך ללמחן דאינו אלא ממידת חסידות. משא"כ ללאה בפ"ד לנמרי שהיא איסורא דאורייתא דכתי' ופרע וכו' ומהיבא מיתי לשרויי בזמן הזה דהתורה לא תשנה לזמנים אלו ח"ו. ודבריו אינן אלא מן המחמיהן חתי' וראש רואה אנוכי שאינו יכול לעמוד ע"ד בדבר זה. דפעם נראה עלנו כמנוחה בזה שהוכחתי דפ"ד לאו דאורייתא אלא אסמכתא בעלמא. ופעם נראה מדבריו כמחליט בדעתו דפ"ד איסורו מדאורייתא דוקא אך בלתי שום סיוע וראיה לדבריו רק בדברים בעלמא וגם לא הראה לנו שום סתירה לדבריו אשר הוכחתי שאין איסורו מדאורייתא וכו'.

ובשאיני לעגמי בראותי דבריו אלה השתוממתי על המראה וראיתי כי חוהנה מבקש לסתור דברי מאשר לא כתבתי בקונטרסי. ותלוי"ת כי הכל כחוב במגילת ספר ומראש וע"ס לא ימלא בכל דברי שכתבתי בזה"ל דפ"ד איסורו מדאורייתא. כ"א בזאת היתה אמרתי כי פ"ד איסורו רמוז באורייתא ופעם כתבתי דאיסורו מקרא דופרע וכו' דר"ל רמוז מקרא דופרע וגם במאי דינאיתי לחלק מההיא דקדושיה לכרבלתיה כתבתי דהתם ליבא שום רמוז בתורה לאיסור איסר בגדי החמודות מן האדום האדום ולהכי משתנים הבגדים לזמנים. אבל גבי גילויי שער דרמוז באורייתא מקרא דופרע וכו' מאן ספין ומאן רקיע להחיר בחילוף הזמנים דהתורה לא תשנה לזמנים אלו הן המקומות אשר כתבתי דאיסור פ"ד רמוז באורייתא. אשר לא כן גבי שער היולא מחוץ ללמחן דהתם אשמויהו אקרא דשערך וכו'. אבל כאלן קתני איהרה לבנות ישראל מקרא דופרע והו אשר כתבתי. ולא ידעתי היכן מל"א בדבריו בספרי אשר כתבתי דפ"ד איסורו מדאורייתא בהחלט אין זה כ"א סברת הראש ואין זה מדרכי הלימוד הלומדים להוציא הדין לאורה לאמיתה של תורה. ועיין בס' באר שבע בתשו' סי' ח"י דכ' בהחלט דאיסור פ"ד הוי מדאורייתא מקרא עש"ב ועליו ספול קושייתו ע"ש.

יכול לבעל עד שיהיה גדול מהראשונים וכו' ואפי' ביטול הפעם שבגללו נזרו הראשונים או התקינו וכו' ומ"ש הכ"מ ע"ש אין ב"ד יכול וכו' ולא עוד אלא שב' מהרש"ם ז"ל בחי"ד סי' מ' דבדבר שיש מחלוקת בין החכמים ובמק"א נהגו כדברי האוסרים לא נהגו איסור חדש לשיהיה נראה כמו נדר שהרי איסור ועומד היה לדעת אותו חכם ע"ש. וכ"ש כשלא יש שום מחלוקת כג"ד שלפנינו שאין שום חכם ויכול להחיר איסורא דידהו. ועיין להרדב"ז ז"ל בח"ג סי' תקכ"ז דאפי' אם יש מחלוקת ונהגו כס' המחמיר מי שמחיר לא יפה עשה ואפי' אם התיירוהו אינו מותר דכיון שנהגו בו איסור להתמיר הוי כאלו קבלו עליהם לאיסור וכו' היכי דהמחיר את האיסור לא עשה ולא כלום ומחזירין אותו למנהג הא' דל"א ככה"ג הנח להם ליש"ר כיון דעפ"י חכם נהגו בו התר. אלא אמרי' להו שחכם זה לא הורה יפה ויחזור למנהג הא' עש"ב. ואיסור קלטה דוקא הוא ד"י שהחמירו ע"ע, ואפי' אחר שהנהיגו ע"ע מנהג השכמי בזה תכמי המנהג ואמרו שאלא בלא כחובה משום דהוי ד"י וכבר נעשה מנהג שנהגו בו איסור.

והגם שראה ראינו לגדול הדור האחרון הרב המפורסם כמהרש"פ ז"ל בספר לב חיים ח"ב סי' ע"ה ד' ל"ח ע"ד דהאריך והרחיב למענינו דאפי' בדבר שנהגו איסור ואח"ך הורו להחיר דכ' דמלו לבעל מנהג הא' ולעשות מנהג חדש ע"ש מלבו' דיש לחלק בין הגדויות וכמו שראה המעיין. עוד זאת דלא החיר הרב ז"ל לעשות מנהג חדש. אלא מרוב דוחק ובזולא מהשעמים שהוכיר שם עש"ב וכו"ס לא קא מעקר לגמרי האיסור אלא דהורה לתקן במועט מהתיקון הא' שהיו עושין. אבל הכא הותר היה הוא לעקור מכל וכל האיסור הא' במונח דלא תקנת חכמים ומשום סיני וגדר. אלא שהגשים מעגמן נזרו והנהיגו איסור לגלות שערן וליבא משום סיני וגדר וכו'. והאמת כי לא כן הדבר אלא איסוריהו מדרבנן ויש לו סמך מדאורייתא ומשום סיני עשו ואפי' עתה כי הורגלו, מאן לימא לן דלא יבואו לידי איסור תורה וחילול השבת לסרוק שער ראשן וזר"ך לאיסור איסר דאין לך סיני וגדר גדול מזה כמש"ל וזק.

דבר הלמד מכל האמור דאפי' דגשי מקומו הורגלו להיות פ"ד אין להחיר לבחילה להני נשי הבאות למקום התר כיון דדשו בהן אנשי העיר ליבא משום סיני ערוה. דסוף סוף אהו הני נשי לאיסור דאורייתא למסרק שערותיהו בשבת. ואפי' באיסורא דרבנן כ' הרב פר"ח ז"ל שם במנהגי איסור סי' י"ו דאין לבעל מנהגם מפני המחלוקת דאדרבא אינהו כיון דעברי אדרבנן אעפ"י שעברו ושהו ונעשה להם הדבר כהתר אינהו מסתפו שלא יתקוטטו עימהן ויקראו אותם עבריינין וכו' עש"ב וכ"ש היבא דאתו לאיסור דאורייתא דאין לנו להחיר להן וזה פשוט וברור.

וסמוכות לדברי מלאתי ממ"ש רש"י ז"ל בפ' במה אשה ד' ס' ע"א דכ' רש"י ז"ל בד"ה ובשבת למאי חויה הרי בשבת אינה חולקת שעה וע"כ ז"ל דס"ל לרש"י ז"ל דמאי טעמא אינה חולקת שעה בשבת משום שחא תלוש שעה וכמו שפורש בדברי המחירי לשבת שם בסוגיא דפי' כן להדיא שחא תלוש שעה ע"ש וא"כ אם לשערות היולאות לחוף המעט הן מיישינן שחא תלוש ע"י שאוגרת בה שעה כ"ש וק"ו כשנחיר להן להיות פ"ד מכל וכל ויהיו שערותיהן מדולגלות אחת למעלה וז' למטה והא ודאי יחוף ראשן במים או שאר משקין יתחילק אותם או במכרשא או במסרק דהא ודאי איסור לעשות כן בשבת. לא נחיר להן לגשים הבאות להיות פ"ד משום דקאתו לאיסור דאורייתא. ואדרבא אם יש ביד

עוד כהן וז"ל ומלבד זה ק' עליו מה לו כי יזעק דפ"ר
 היא איסורו דאורייתא. הן לא יהי כדבריו מדאורייתא
 קלטה ש"ד ואין קימין באשה היולאת בקלטה דידה דהשחא
 יולאת מכלל עוברת עד"מ. לא נשאר לנו חשש איסור אלא
 משום דת יאודית דהיינו מה שנהגו הנשים מעלמן דרך
 לניעות יתירה שלא ללאת לשוק אלא ברדיד נוסף על
 קלטה וכו' מעתה לא נשאר לנו שום פקפוק אלא משום
 עוברת עד"מ וכו' לא. א"כ חבגא לדינא כיון שאין
 בזה איסור חורה אלא מנהג הסכמי. יכול להשתנות לפי
 המקום והזמן. ואם באנו לאסור משום שערות היולאות
 מהחמת קלטה לפני פדחתה ואיכא משום שב"ע. ליה
 אהניא לן טעמא דאמורן וכו' דרגילי בכך ואין ילה"ר שולט
 וכו' דאין סברה לחלק בין רב למעט דחסא אמרו שב"ע
 ואפי' במעט שערות זהירות היו כמ"ש בשבת דף ס' ע"א
 גבי מחני' דקתני ואינה יולאת במחט שאינה נקובה ואמרו
 בגמ' למאי חזיא אמרו הואיל ואשה אוננת בה שערות
 וע"ש פי' רש"י וכו' שמעינן מזה דאפי' שער מועט וכו'
 יש בהן איסור משום שב"ע ומש"ה היו מוחבין ע"י מחט
 וכו' משום לניעותא. ואיך החיר הרשב"א ז"ל בשם הראב"ד
 לשער היולאת מחוץ למתן. אם לא דטעמא דרגילי הוא
 אמתני וחקיפא להחיר איסור זה משום שהשכל מחייב כך
 ומה למדתי גם לשערות הנראות מלפני פדחתא כיון
 דרגילי ליכא משום איסור שב"ע וז"ל. דיש להפליא על
 מעכ"ת ש' אלא שרמו לנו הך סוגייתא דשבת להקשות
 עלינו איך לא לקח ממנה סתירה לדבריו זת"ד.

ואחר המחיר"ר גם בזה לא הורה למאוני במ"ש דאין
 קיימין באשה היולאת בקלטה דידה דהשחא לא
 נשאר איסור אלא משום דת יאודית וכו' דהוא מנהג
 הסכמי דיכול להשתנות לפי המקום והזמן. דאפו מי וטר
 בעיניו דת יאודית דתנין במחני' דיוולאת בלא כתובה?
 דהשחא פ"ר דקתני במחני' לאו דוקא אלא בקלטה ג"כ
 איכא משום פ"ר משום דת יאודית וקלטה דאשחתי
 דקאמר ד"מ קלטה שפיר דמי היינו כשהיא מכוסה בב'
 כסויין ברדיד ומתפתח כמ"ש הרב באר שבע בחשו' סי'
 ח" ע"ש שהובית כן מדברי הרמב"ם ז"ל ומדברי מרן ז"ל
 באה"ע סי' קפ"ו ע"ש. באופן שלא יראו השערות החולה.
 כי מזה קלע"ד למ"ש הרב חת"ס בח' ו' סי' ב' ע"ש ומ"ש
 דקלטה היינו שבכה שהיא חולה נקבים אין גר' כן
 ממ"ש הערוך עפ"י שבכה היא סודר שמכסות שערותיה
 ע"ין סס. וקלטה דאמר מר דהוא הפאלארייה
 אין בה לא מטפתה ולא רדיד כחשך עיניו הרוואה
 להנשים האדומיות הבאות הנה ואין להן שום כסות כ"א
 גובה הראש. אבל שער היולאת לפני פדחתן וגם לאחוריהן
 נראין לעין כל א"כ היינו פ"ר הנו' במשנה ובפוס' דהוי
 משום ד"י ולא הוו כדרך בנות ישראל הלנטעות ועו"א חלא
 שלא בכחו. ועין ממ"ש הב"ח ז"ל בס' קט"ו והרב ב"ש סס.
ומ"ש דאין סברה לחלק בין רב למעט דס' אמרו
 שב"ע ואפי' במעט שערות היו נוהגין לניעות כמ"ש
 גבי מחט שאינה נקובה ואיך החיר הרשב"א ז"ל לשער
 היולאות מחוץ למתן אם לא שנאמר משום דרגילי. ומה
 למד גם לשערות היולאות מחוץ לפדחתן כיון דרגילי משום
 שב"ע ליכא.

אחר המחיר"ר אלא דאמרי דיש סברה לחלק בין רב
 למעט כמ"ל דבמעט שערות אף דאמרי' כיון
 דרגילי ליכא משום שב"ע מ"מ ליכא ג"כ משום לניעותא
 דבנות ישראל כדבי לוי שחלא בלא כתובה, אבל בשערות
 רבות היולאות מחוץ לפדחתה דהיו בלבוס כובע קלטה
 איכא איסורא משום לניעותא דבנות ישראל הכשרות שיוולאות
 בלא כתובה וכמ"ש הרב ממ"מ ז"ל כמ"ל א"כ אף דרגילי
 וליכא משום ילה"ר וכו' סו"ס איכא משום ד"י וכנ"ל

וממילא נחה קרו לה וחרד פלאים אשר הפליא במאמרו
 מאחר שרמו לנו הסוגייתא דשבת להקשות עלינו איך לא
 לקח ממנה סתירה לדבריו דעפ"י כל האמור אין כאן
 פליאה אין כאן סתירה. וכמוכן ודוק.

ועוד דקלטה שאמרו בש"ס ש"ד היינו שיהי עיושות
 לכסות ראשן משום לניעות ובכדי שלא יראו
 שערותיהן החולה לעיני אנשים אחרים, אבל זה הפאלארייה
 דאמר מר דהוי קלטה האמור בש"ס לאו לניעותא הן
 עיושות אלא לשם נוי בעלמא כדרך בנות הערלים. והראיה
 שעיניו הרוואה בכל ערי אפריקה ומלרים וני"א כשהולכות
 הנשים לבקר קרוביהן ובחופות וברכות מילה לובשות זאת
 הפאלארייה עד ביתן ותיכף יחללו הפאלארייה הוות
 וישבות בפ"ר ושם ימלאו אנשים רבים ולא יתבוששו
 מהיות פ"ר. ואפי' בביתן עומדות פ"ר אפילו דימלאו
 רבים שס. א"כ חור הדבר להיות פ"ר והוי ד"מ וקלטה
 זאת. לנו עבידא להחנאות בפני כל האדם והא ודאי
 אסירי משום ד"מ. ומכ"ש דלדעת הרמב"ם ז"ל והטור
 ומרן ז"ל דקלטה ש"ד היינו שתייה מכוסות בב' כסויין
 מצופחת ורביד כמ"ש הרב באר שבע ז"ל ורי"א ז"ל בפ'
 המדיר כתובה למעלה דיוולאת בלא כתובה כנ"ל.

עוד ראיה שדחה הראיה שהבאתי מההיא דכ' רש"י
 בפ' במה אשה דמפו' דהוי לניעותא באמרו כי
 חסא איסוריהו משום שב"ע משום דהוי במעט שערות
 היולאות חוץ לשבכה. ופלוגתא דין עם ה"ה מהר"ב
 נר"ו אינו אלא על פ"ר לגמרי וכו' דהס' קפיד משום
 לניעותא כי אין שורת דרך ארץ ללאת לשוק קן וכו'.

לזאת אשיב כי כונתי לומר דבכל גילוי שערות הוי
 משום לניעותא דאין דרך בנות ישראל ללאת
 בגילוי שער ובמעט שערות היינו משום שב"ע. מיהו מ"מ
 איכא נמי משום לניעותא. וכיון דטעמא הוי גם משום
 לניעותא לא אמרי' כיון דרגילי וכו'. אבל כאשר נאמר
 דטעמא הוי משום לניעותא דשב"ע יולאת מזה דכל דרגילי
 שרי. לזה אמרתי דאפי' במיעוט שערות איכא למימר
 גם טעמא דלניעותא דבהא ליכא למימר כיון דרגילי
 וליה הבאתי דברי רש"י ז"ל ראיה דגם במעוט שערות
 קתני דאיכא משום לניעותא משום שב"ע דהכי קתני והאי
 מחט נמי לניעותא דשב"ע ולא מחוייא עש"ב. ולהכי חבגא
 לדעה דכל דרגילי שרי וכמ"ש הרשב"א ז"ל. מיהו כ"ז
 הוא למיעוט שערות היולאות חוץ למתן. אבל בגילוי כל
 הראש הא ודאי לא נאמר כיון דרגילי ואפי' בקלטה
 משום דבאלו אמרי' דהווי פ"ר דקתני במחני' דיוולאות
 בלא כתובה ולא נאמר בזה דבשינוי המקום והזמנים
 ישנה הדין דכל כי הא הי"ל להפוסקים הראשונים
 והאחרונים לפרושי' לנא כל כי הא דבשינוי המקום
 והזמנים ישנה הדין.

וייש לי להביא ראיה ע"י מההיא דתנין בפ"ג דגדרים
 ד"ל ע"ב הנודר משחורי הראש אסור בקרחין וכו'
 ומותר בנשים וקטנים שאין נחראים שחורי הראש אלא
 אנשי' וקאמר בש"ס מ"ט אנשי' ומנין דמכסין ראשיהו ומנין
 דמגלו ראשיהו אבל נשים לעולם מיכסו ע"ש ופירש"י מיכסו
 שאינם שחורי הראש ועטופו' כל שעה בלבנים ע"ש וכו' הווי'
 דבאנשים מגלין ראשן וגם מותרין לגלות בארצא בעלמא
 אפי' בפני כל העולם משא"כ בנשים ע"ש. ואם איתא
 דבשינוי מקום והזמנים ישנה הדין א"כ ק' אמאי נקט
 בהחלט הנודר משחורי הראש מותר בנשים וקאמר בש"ס
 דלעולם מיכסו הא איכא שינוי מקום והזמנים והגם
 דהתנא קאי בדורו דלא היה שינוי בשום מקום ומן אלא
 כל העולם היו נוהרים בכסות שער ראשן. אפי"ה כל כי
 הא היה לו להתנא לפרש ולהודיע. כי אם באולי בשינוי
 מקום והזמנים אסור אף בנשים. אלא ודאי ל"ל כל כי
 הא

הא דהוי משום דרך בניה ישראל, הנעשות שלא להיות פ"ד
 דאיסורו רמזו באורייתא ותקן במתני' דיואלות בלא כתי'
 לא השתני בשום זמן ובשום מקום, ושלא ושנה שערות
 היואלות מוקן ללמנה דרגיל דשרי משום דהתם אינה מלכות
 נשים היואלות בלא כתי' וכמש"ל.

תו חזיה למעכ"ה שדחה מה שהבאתי ראיה מדברי
 ה"ח וכל שיקרו לומר דלגבי שוק איסורו מנדענמו
 כי הוא נוקט קרוב לערוה, אבל שער באשה אין איסורו מנד
 עלמו אלא משום השבח הכתי' בשערה וכל דמכוסות יתחוו
 חלוקה ויבא לידו ערוה ולהכי כיון דרגילי שרי וכו' זה"ד.

ע"ז כבר כהננו דאין הדמיון יתעבד לשערות שמין
 ללמנה דשרי ברגילי גם לגילוי כל שערות ראשן כאמור.
עוד ראיה למעכ"ה י"ז דדחה דברי מהרי"א חשו'
 הרשב"א ז"ל שהבאתי ראיה לדבריו ואמרתו דאין
 ראיה משום דהתם יתקיים מקרא דל"י כלי גבר צענינים
 חתרים. אבל לאן יבטל קרא דופרע וכו' דמומה
 לימד תנא ר"י אהרהי לגבי מוקמן דאיסורי וגשאר
 האיסורא למקומות שונים וכו' וע"ז כתי' מעכ"ה דיתקיים
 הקרא לכשיבנה בהמ"ק ותבא אשה ומקום שנהנו להיות
 פ"ד יסירו ממנה כובע השאלארייה ויסתרו קליטה שערה,
 ודברי תנא דבי ר"י יתקיים לפי המקום והזמן לפי שגם
 הוא לא דבר אלא לפי זמנו זה"ד.

לזאת אע"פ ואומר כי עתה הראה לנו שגם כתי'
 וגבורתו כחה דהתרא ולבו אמין בגבורים לומר
 בפומבי כי תנא דבי ר"י לא דבר כ"א לפי זמנו וכשיבנה
 בהמ"ק ואירע כי האיש קנה לאשהו ממקומות שמגלין
 שערותיו כשיצאו אוהה לעורה יסירו ממנה כובע
 הפלארייה וכו' דמה יעשה למ"ש רש"י ז"ל בפ"ק דכופה
 ד"ה ע"ה כד"ה וסותר את שערה מרבה צנילויה שכותר
 קליטהה דמשמע דאלבד דמגלה כל שערה שהיו מכוסין
 עוד מרבה צנילויה שכותר קליטהה, וכן מוכח מדברי
 הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' טוטה הל"ה וז"ל והיא עומדת
 צניין בלא רדוד ובלא מעפתת אלא בצנדיה וכיפה של
 שערה כמו שהאשה צורך ביה ובהל' י"ה כתב ומגלה
 שערה וכותר מהלפות ראשה כדי לנלוה ע"ש. והם כדבריו
 שיסירו קלטה וסותרין קליטהה אין לאן ריבוי גילוייה
 לפי פי' רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל, ועוד דלא לא יתכן כי
 תבא ממקומה בקלטה. דהא ירושלים היא עיר דנהנו
 לאסור גילוי ראש והדין הוא דנהנים לה חומרי מקום.
 ואדרבא אזי יודע אמימות התורה ותנא דבי ר"י יאמר
 בפה מלא כי אהרס דופרע את ראש האשה שמעם תורה
 יולאת שלא ילכו בנות ישראל בפ"ד הוא לכל המקומות
 ויסירו אוהה גם ע"ז אשר גילה שערותיה. ועוד דלש'
 ריא"ז ז"ל כנו"ל ולדעת הרמב"ם ז"ל לא הותר קלטה אלא
 בב' כיוסין כנו"ל והכי נשי אין לן אפי' אחד מהן.

ועוד י"ל דאין ראיה מתשו' הרשב"א ז"ל הנו' דכיון
 דאיסור גילוח ב"ה וב"ה אינו מפור' בתורה ואפילו
 ברמז, כ"א נכלל בלאו דל"י כלי גבר וכו'. ומשו"ה בזמן
 שנהגת בנשים דוקא אז אסור לאנשים משום לאו דל"י
 כלי גבר וכו'. ובזמן שנהנו גם האנשים אזי אין איסור
 בדבר ואמרי' דלא נכלל בכללות דלאו דל"י כלי גבר ולפי'
 כ"י הרשב"א ז"ל דלפי המקום והזמן ישתנה הדין, אבל
 הכא דאיסור גילוי שערות תנא דבי ר"י הוליוו מקרא
 דופרע דמהי' קרא אוהרה שמענו אין הפה יכולה לומר
 דתנא דבי ר"י לא אמרה למילתיה אלא לפי זמנו ומקומו
 הא ודאי ל"א הכי.

ועוד אמתה על מני"ר י"זו אין העלים עיניו ממ"ש
 הרשב"א ז"ל גופיה בתשו' ח"ג סי' ל' בתר
 דהביא משם הראשונים ז"ל וכנראה שהיא התשו' מדב
 האי גאון שהביאה בחלק ה' הנו"ל דעעם התר גילוח ב"ה

וב"ה היינו דהתורה ל"א ל"ה בית השמי וב"ה אלא דרך
 כלל התורה התורה ל"י כלי גבר וכו' וה"ל דברים אלו
 מחולקים לתרתי ולזמני וכו' ואין זה מחוור בעיני מ"ד
 בניד דל"י ע"ה דהו' מוגדי להו' לזמני וכו' דאלמא
 כל העם בלתי היחידים היו משבירים ב"ה ואפי' ה"ח היו
 נהגין בו איסור, ואמרו וכו' לכו שמלת חשה היה בדרום
 וחור הדבר להיות שמלת ח"ש. אלא שכל דבר שראוי לגסיס
 ולה' לאנשים והנשים עושות בן אסור לאנשים משום שמלת
 חשה ומי שהרגיל בדבר האיסור ומשך בו וגמשי בו
 רבים כדן אין האיסור חוזר להתר שה"ל נמלה חושא
 ומחריך ויאידים נהרס עוד בזה עכ"ל, הרי דהרשב"א
 ז"ל כתב כדדייק דהפי' באיסור העכרת ב"ה דלתימא
 מכללא דלאו דלא יתיה כלי גבר וכו' דלאו צפי' חיתמר
 אפי"ה פסיק והני דכל דרגילי בדבר האיסור ומשך בו אין
 האיסור חוזר להתר וה"ן כל הנשים שבעירו הוליוו ובראשונה
 מומן אבותיהן ומונס ג"כ נהגו איסור שלא לגלות שערן
 החולה, ועתה שפרטו גדרן ואין מוחה בידן אין יסירו
 להנשים הבאות ושאלות הנה מהו הדין הא ודאי ידאות
 לנפשם להתיר את האיסור לכן מחריך דברו לשאל ח"כ
 אין נהיר להם בשום צדד שכל אוהרה משו' מהנא'
 דבי ר"י, ואפילו בזמנא שלפניה קלטה ב"י אינו שיה
 ובנו"ל ודו"ק.

ואין לו' חזי' אולמי שערות ממלבושים שנהנו בדקות
 הראשונים משום לניעותא ועתה כל הנשים צעלו
 אותם משום דאלו הדברים משתנים לפי הזמן והמקום
 כמ"ש בת"ר י"ז, דהא י"ל דשנא ושנא דהתם הינו משום
 שכן הנהינו מעגלן חומרת מלבוש הגברי ממדות דבאותו
 זמן היה מליפותא ללבוש גברי אדום וכיוצא ולא נזכר בשום
 ספר איסוריהו כ"ה בהיה כדבשלתא המוצא בצרכות דפי'
 הערוך בן ע"ש, אמנו להכי אמרי' דמותר ללבוש שמה
 כיון דהכל לפי הזמן והמקום ובמ"ש הרשב"ם ז"ל בסי'
 דפי"ה באיסור מנעלים מנעלים כפי' דיון דהישמעאלים
 הינם נכנסים בב"ב שלהם במנעלים משום כבוד והדר להכי
 כהה הרב ז"ל כל שהיה לכבוד ביומן היה ישתנה לפי המקום
 והזמן והי"ע דמעיקרא ליבא איסורא ליכנס במנעלים ובמ"ש
 הרמב"ם ז"ל דמותר ליכנס במנעלים וכו' ע"ש. אבל הכא
 צנילו' שערות דבראשונה הנהינו איסור בדבר והי"ע
 דכיון דפ"ר רמזו באורייתא והסומה תנא דבי ר"י אקרא'
 וקלטה מותר, אהו הנשים מעגלן דהוי ד"ו והסרו אף
 קלטה וליבא שום התר בקלטה כ"ה בב' כסיון כנו"ש
 הרמב"ם וספור ז"ל וריא"ז ז"ל וקאמר התנא דיואלות בלא
 כתי', א"כ הו"ל דנהניו איסור בדבר שורשו רמזו
 באורייתא לאיסורא ועיין בתשו' הרב מ"ס רבים ז"ל בתשו'
 ג"ה וכו' ובהשו' ל' הלךך לנו דאיסור אשר קול כרוזא
 קרי בחיל והביא לשון זוה"ק ז"ל ע"ש. א"כ הרי קבילו
 עלייהו הני נשי ועשו מנהג לאיסורא, ומשו"ה אמרתי כיון
 דהני נשי קבילו עלייהו איסורא אז משום דשורשו רמזו
 באורייתא וחי משום דכרי הוה"ק הוי מנהג איסורא ולהכי
 השתא דרוננו להתיר משום דהדין נתון להתירא בהא
 ודאי אמרי' מנהג מבטל הלכה כיון דמנהג לאיסורא וכמו
 שבא מפור' הדבר בתשו' הרשב"ם ז"ל בסי' הקס"ג דשאל
 אי מנהג מבטל הלכה והביא מ"ש הירושלמי בב' מקומות
 דס"ל דמנהג מבטל הלכה בהיה דמגדל וכו' ובת"ד אמרי'
 דבמקום איסורא ל"א מנהג מבטל הלכה, וכנהג הרב
 ז"ל דאיכא הכי והכי דהתם נבי חוללין בסגדל כיון דקרא
 דעטלו לאו דוקא וה"ה סגדל מושו"ה אם יבא אליהו וכו'
 אין שומעין לו וכו' אבל אם המנהג בראשונה היה לאיסורא
 הא ודאי לא אמרי' וכו' ע"ש בב' ועיין במהרי"ק"ו שו'
 ע' ודו"ק.

ואפילו הרב מהר"ם אלשקר ז"ל לא התיר שערות
 שמחין

שמחוק ללמון אלה הוקא תשוב שמיני אבותינו נהגו
 התורה וגם כיוון שביה המקדש כנו בדבריו ומשום
 הכי נחב כיון נהגו התר ורגילי ומוטר לקרות ק"ש
 כנגדן כי לא אמרו שב"ש אלא בשערות שנהגו לכסותן
 ואחרי שמאל התר לשערות שמחוק ללמון אמר ולולי
 דמסתפינא אמינא דהני נשי הבאות ממקום שנהגו איסור
 וכו' דמוטר להן לגלותן ממ"ש הר"ש ו"ל ע"כ, אבל
 בגילוי כל שערות הגם דנשי מקומות שונים ובמקומו פירו
 גדר, אין לו להחרי בשופי גם לגשים הבאות שמה וכאמור
 ודוק, ועיין בבנה"ג בח"ח סי' ע"א שהביא משם מוהרמ"ש
 ו"ל דמוטר לקרות ק"ש כנגד שערות שמחוק ללמון ו"ל
 הביא מדבריו הב"י משם הרשב"א ו"ל.

עוד כ' בת"ר י"ז כמה שהוספתי לאסור משום לא
 תלבו בחוקות וכו' דאין כאלו איסורא ממ"ש מהריק"ו
 הביאה הבנה"ג בשו"ר יו"ד סי' קע"ח ע"כ דכל
 דאינו לובש מלבושות הדרמות אליהם, אלא משום כבוד
 שלא יהיה לנו גנאי דבזה לא אסרה מורה ע"כ דכ'
 ופליאה דעת ממני דמאי חוקות הגויים איכא בזה והביא
 בידו תשו' מהריק"ו.

ולע"ד הגם כי תשו' מהריק"ו ו"ל אינה מלוייה ביד
 ובאשר כתבתי ע' לאיסורא משום חוקות הגויים
 בקונטרסי ו"ל ראיתי כי הוב"ד בשעי כנה"ג בסי' קע"ח.
עכ"ז לא נפלאה היא ממני דיש לחלק ולומר דהתם
 שאני דליכא בלבוס זה שהם מיעט נגועה ויהדות
 ממנו אמרו"ל הגם כי הוא ממש בלבוס הגויים כ"ש לכבודו
 ואין כונתו להדמות אליהם ליכא משום ל"ת בחוקות וכו'
 אבל הכא שכתבתי היו מכסין ראשיהן שלא לגלות שערן
 משום להראות זניעותא ויהדות. ועתה בלבוס קתה
 זאה שהיא הפאלארייה הנו' ושערותיהן נראין מתוך לפדתן
 ומכל הגדלים כי זה אינו מדרך הנזיעות אשר היו נהגין
 ה' ודאי איכא משום ל"ת בכה"ג. וראיה לדבר ממ"ש
 בסי' נ' סורר ד' ע"ד ע"א דקאמר התם בפריה"א אפי'
 מזה קלה יהרג ואל יעבור מאי מזה קלה אמר' ברי'
 הני"ד אפי' לשנויי ערקתא דמסאנא ופי' רש"י שרוך הנעל
 שאם דרך העכו"ם לקבור כך ודרך ישראל בענין אחר
 כגון שיש לה יודית בדבר ודרך ישר' להיות לנועים אפי'
 שינוי זה שאין כאלו מזה אלא מנהג בעלמא יקדש את
 השם בפני חבריו ישר' ע"ש. דמשמע מזה דכל דליכא שום
 לד יהדות ולזיעות אלא שהוא דומה למלבושים ליכא שום
 איסור. א"כ הכא דיש' מובדלים מן הגויים האדומים
 בכסוי ראשיהן משום יהדות ולזיעות אפי' משום מנהגה
 איכא איסור משום ל"ת בכה"ג.

ועתה אינה ה' לדי סי' מהריק"ו ו"ל ומלאתי בשו'
 פ"ח דשאלתו על הקאפ"ה שלובשים הגויים אי
 איכא איסורא משום ל"ת בחק"ג אם לובש הישראל
 ואחרי שהביא כמה ראיות להחריא ובחוכם הביא מהך
 סוגיית ודייק כמה עמאל דאיכא משום יהדות ולזיעות הא
 ליכא משום יהדות ולזיעות ליכא איסורא משום ל"ת בכה"ג
 ע"כ וכו' כי זכיתי לדעת עליון, וכן משמע מתוס' בפי'
 כמה שומעין דנז"ע ע"א ד"ה נעלם וכו' ואע"ג דאמר'
 בכה"ג דע"ד בשעה גזרת המלכות אפי' על מזה קלה
 יהרג ואל יעבור ואפי' לשנויי ערקתא דמסאנא אסור,
 היינו משום דבשינוי ערקתא מתנהג כעכו"ם ודומה שמוציא
 עמו מכלל ישראל אבל הכא אינו עושה כלום אלא שאין
 לו תפלן בראשו שעה אחת והכנה ישר' שאין להם תפלן
 כמותו ע"כ, ו"ל דהיינו עמאל משום דאיכא לד יהדות
 ולזיעות והשאה דעושה כמותו דומה שמוציא עמו מכלל
 ישר' דאי לא תימא הכי אמאי נחשב כמוליא עמו מכלל ישר'
 משום דלבוש מלבושיהם, אם לא שנאמר דכל ישר'
 מובדלין בלבושיהם משום יהדות ולזיעות איכא איסורא

משום ל"ת בכה"ג ודוק, ועיין בכ"מ בפי"א מהל' ע"ו ברי"ה
 ולא ילבוש דביא דברי המהריק"ו ו"ל ע"כ דמשמע
 דגם הרמב"ם ו"ל אסור כל דאיכא לד יהדות ולזיעות
 אסור משום ל"ת בחוקה"ג ע"כ וכו' מן בכ"מ בפי"ה
 מהל' יודי התורה הל"ב. ועיין בטור יו"ד בסי' קנ"ז מ"ש
 שם מן בימה יוסף ו"ל ודוק, וכו' הב"י ו"ל שם בסי'
 קע"ח דכל דאיכא לד יהדות ולזיעות שהישראל הובדלו מן
 הגויים בשביל לזיעות אם עשה כמותם אסור משום לא
 תלבו בכה"ג ע"ש ובלבוש סי' קע"ח ע"ש, ועיין בב"ח ו"ל
 בסי' קע"ח דכ' ו"ל דה"ה בכל מנהג הגויים שנחמדו
 בכל הזמנים שלריך ישר' להיות נכדל ממנהגם במלבוש
 במנהג בדיבור וכו' ע"כ ועיין בבאה"ט בסי' הנו'.

תו חזיתי למי"ר י"ז דהביא ראייה גם מדברי הפרשה
 שם בסי' קפ"ב על שער ב"ה דאיכא דהנהיגו
 כולן יחד אין מוחין בידם ע"ש. והי' שכל הנשים ממדינתו
 נהגו שיולאות לשוק וכו' מאין הרגלם לאסור להני נשי
 הבאות ממק"א שלא יעשו כמותן זמ"ד.

גם זה נלע"ד אין כאלו ראייה משער ב"ה כאשר הארכנו
 למעלה ול"ד כעובלל לדנא והבותר יבחר, ועיין מ"ש
 הע"ו ו"ל בהל' זינית סעי"ג דכ' בחוק דבריו ו"ל וכו'
 שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחק הוא עכשיו
 בין העכו"ם וכו' ואף זה נפלל בכלל ובחוקותיהם ל"ת כ"ש
 בחוק זה שיש עעם דכיוסי הראש מורה על יראת שמים
 וכו' א"כ יש ללמוד מזה להני נשי דמגלין רישיהו משום
 חוקות הגויים, והגם דכ' אח"ו משם רש"ל דדי בכסוי
 היד על הראש ודאי די בזה אף לסלק חוקות הגויים ע"ש
 והי' דהני נשי יולאות בפאלארי"ה די לסלק מעליהם חוקות
 הגויים. לאו היא דהא סו"ם כיון דגם הנשים של עכו"ם
 יולאות בפאלארייה איכא משום חוקות הגויים כמש"ל,
 ועיין בבב"ב וכו' מתוין ברכה ו"ל סי' ב' שהאריך
 בדבר זה ע"ש.

עוד חזיתי לרב חביב"א י"ז שאחר החיפוש מנ"א
 בסי' דברי חיים בח"א ביו"ד סי"ל דאשר משום
 חוקות הגויים וכו' ואנא עני שו"ש כי זכיתי לדעת עליון
 וס' הנו' אינו מלוי אללי לראות ולהשתעשע בד"ק, וחזיתי
 למי"ר י"ז דחה דבריו, ובהיות כי ס' הנו' אינו מלוי
 אללי ואין לי שעת הכושר לחזור אחריו עמד קנה במקומו
 נקוט מיהא כי מנ"א טוב האי תנא דמסייע לן ואפרוין
 נמטיה לכתי"ר י"ז, הגם כי דחה דבריו מכח קושיא, היין
 דין אמת דמה לנו אם עושין לשם ולתפארת כיון דאיכא
 לד יהדות ולזיעות כמש"ל.

תו חזיתי לרב נהור"א י"ז דהביא לנו תשו' מהרב
 הגדול כמוהרמ"ח ו"ל בסי' כרך ש"ר שגשאל על
 כלי שעות המכה ומודיע השעות כמה הוא אם מותר
 להניחה בבנה"ג כיון שגם בכנסיה שלהן יש להם כך אי
 איכא משום חוקות הגויים שכתב שמוטר שמלכד דליכא
 איסורא משום ל"ת בכה"ג אבל אדרבא מזה לילך
 בדרכיהם ולהדר הכה"כ שלטו והראיה ממה שגשאל
 הרשב"ש ו"ל בסי' רפ"א והיא תשו' שנסתייעתי ממנה
 אני העזיר בפסקי הא' הרי כי מלאתי לי רב גדול המסייע
 לדברי ושו"ש כעל כל הון זמ"ד.

ורפ"ק ד' אמינא ולא מסתפינא כי לא מנ"א מליאה
 ולשמחה זו מה זאת עושה אחרי שהוכחנו
 לעיל כי אין ראיה גם מתשו' הרשב"ש בסי' רפ"א,
 ואדרבא הוא תנא דמסייע לי כי אין הגדויות שוין כי הכא
 שלא להעמיד שיען בבנה"ג אין כאלו שום לד יהדות ולזיעות
 אבל בגילוי שערות הני נשי דאיכא משום יהדות ולזיעות
 ויהי כאשר יעשו כמותן וזרו הנה כפורקות הלזיעות מדרך
 בטות ישר' כדי להדמות אליהן ובהא ודאי אין גם אחר
 שיאמר דליכא איסורא משום חוקות הגויים כאשר הארכנו
 בטוב

בטוב טעם ודעת, וממילא דחוי העיקרו מה שרצה ללמוד מדברי הגאון מלאנו בתשו' דברי חיים הנו"ל כאשר יראה המעיין .

תו חיותיה לדחוי"א דנפשי יל"ו דכ' וז"ל ועל מה שנגמס כח"ר ש' משום שהוא דבר התמוה לרבים וכו' וכל דבריו הם בחזקת סכנה וכו' זאת אשיב וכו' כי דברי אינם בחזקת סכנה אבל להפך כי הם בחזקת בריא וקים וחזקים כראי מילק וכו' הן אמה כי הכנה"ג אין לי וכו' אך אוכל לומר כי סברת מהר"ם אלשקר ז"ל בסי' ל"ה שהתיר לגשים הבאות מעיר אחרת להוליא שערן מחוץ ללמחן וכו' נר' דהוי"א ח'ובתיה שהרי הרב למה לא חש לדין זה דדבר תמוה לרבים אל יורה בין דלמטוניה דמר ש' לא יש שום אופן להתיר כנגון זה . גם אני לא התרתי החר כלל לכל הגשים וכו' ועיין להרב הגאון בעל כש"ר ז"ל שלא חש לזה וכו'. ועיין בס' ישרי לב ז"ל בע' דבר תמוה לרבים מה שהנהיג המנהיג הא"ת נפשו נר"ו עיין עליו וחרוה למאונך זח"ד .

ובשאיני לעלמי לא ידעתי מה אדבר ומה אלמדך דכל הדברים הללו יתקו ממוסרותיהן כמשחל בינחא מחלכא, דמה לנו עם תשו' הרב מהרמ"א ז"ל הנו" כי לא חש משום דבר התמוה, כי הא ודאי כל ישר הולך ורוחא כי לא חש ולא יחוש, והי"ט כי מהרמ"א ז"ל אינו דבר התמוה לרבים יען ובישן כי הוא הביא לנו והראה לנו נפלאות מתורתו והביא לנו ס' הפוס' דבשערות ללמחן כיון דרגילו מותר לקרות ק"ש כנגון כמ"ש מור"ם שם בס' ע"א וכ"כ מרן ב"י משם הרשב"א ז"ל, ואחרי דהוכיח כי אלו השערות שרגילין ללאת מותר וגם כי מדורות הראשונים מזמן שבהמ"ק וגם שאחר החרבן כך היה מנהגם א"כ מעיקרא ליכא שום איסור ואפי' לקרות ק"ש כנגון כמו שמבאר שם בדבריו, ואחרי כהן דליכא שום איסורא אמר ולולי דמסתפינא אמינא דגם הגשים הבאות ממקום שנהגו איסור שמוחר לכן להיות שערן שמתוך ללמחן גלויות ממ"ש הרא"ש בש' מקום שנהגו וכו' דדמי אהדדי דהכא ליכא איסורא כ"א מנהג שנהגו הגשים כן וכן היה דמקום שנהגו לעשות מלאכה הוי משום מנהג ולריך שיעשה כמקום שהוא עכשיו, הרי דהכא בתשו' מהרמ"א הנו" ליכא שום דבר תמוה לרבים כאשר הוכחנו ואפי"ה אמר הרב ולולי דמסתפינא וכו' אבל כח"ר ש' שרצה להתיר להני נשי הבאות למקומו לגלות כל שערן אחר שנהגו איסור והוא ד"מ, ואפי' בקלחה דהוא הפאלאריה דאמר מר כל שאין לה ב' כיסוין כמ"ש הרמב"ם ז"ל וריא"ז ז"ל כנו"ל יולאף בלא כחו' מאי דליכא בשערות שמתוך ללמחן הא ודאי הוי דבר תמוה לרבים ואל יורה. ומינה דגם כלי השעות שהורה להתיר הרב כש"ר להניח בבה"כ אינו תמוה לרבים וכמוכון וכבר ראינו מ"ש בס' ישרי לב רב חביב"א הא"ת נפשינו יל"ו מלבד דלאריוה למאוכי, עוד בה דהוסיף למחן אשר אין בו מים דהתם סיים דבריו של הרב כש"ר ז"ל בכל זאת אשר בקול גדול גילוי הראש שמותרתיו הקדושה נראה שמתלבד שלא לכבוד יחשב, אדרבא בזיון גדול שהרי כתי' ופרע את ראש האשה ובמלודע כתי' בגדיו יהיו וכו' וראשו יהיה פרוע וכו' הרי דביא ראה לגילוי הראש מקרא דפרע ראש האשה, וממילא דכשהאשה מכסה שערותיה היא מורה מדרך בנות ישר' הניעויות, ולא מן הפרולות, אף כי עתה לעיני הגוים הוא כבוד מה לנו ולכן בהיות כי גילוי הראש יש רמז מן התורה ואין לומר כיון דרגילי וכמש"ל .

ועוד דהרואה דברי הגאון חיד"א ז"ל בס' יוסף אומן סי' ז' דג' על רב אהרן שהתיר הגילוח בחוה"מ כי אין היום מחי"ר אסורי"ם במחנה העברים שנבלו הראשונים ונתפשט איסורן בכל גבול ישר' מזה כמה אלפים

שנה, והגם שהרב הנזכר יש לו טעמים לסמוך עפ"י הדין, מ"מ ודאי יולא תקלה מזה שהדור פרוץ ביותר ונלחזים בסבך ויבואו להחיר כמה איסורין ביד רמה כגודע לכל עובדי דרך ערי אירופא ונראה דזה בכלל מ"ש בהגה"מ דאין לחסר להתיר דבר התמוה לרבים והגם שהש"ך ז"ל כת' דאם נתן ע' לדבריו שרי מ"מ כ"ד אפי' יתן טעם לדבריו וידפוס הפסק יולא תקלה ומכשול כאשר שמענו כן ראינו בפ' הרב מודע ביאורה ובכה"ג יורה הש"ך דאין להזיר דבר התמוה לרבים ובפרט שנתפשט איסורו בכל ישר' זה כמה מאות שנים, ועוד אם הרב הזה יתיר בכל רבני ישר' לא יאבו שמוע לו ותגדל לעקת ריב"א וחילול ה' זח"ד כי ממנו נקח לכ"ד ודי בזה .

תו חיות למוה"ר יל"ו דכ' וז"ל ואלו להודעי שאל יחשדני שומע וכו' כי לעלמי אני דורש ומשום לךך ביתי אני מבקש חלילה לי וכו' ואם אנכי לא אוכל להמלט בס' נשים וכו' יכולה היא שתתן בפאה נכרית וכו' וזה הלכה רווחת ופוק חוי וכו' דכאן נמלאת הרבנית אשה הגאון המפוס' קקש"ת מאיר בעה"מ אבני גזית על אהנו והיתה הולכת בפאה נכרית וכו' גם אכן חלקנו בחיים למה נחמיר גם בזה מלחר שהשעה לריבה לךך זח"ד .

ואני חמיה מה לנו לגלות דאגוני מנגא מן אברהם יל"ו בפאה נכרית וכו' דאין לא ראה מ"ש הרב באר שבע בס' ח"י מה שהכה על קרקדו מהרב המחיר פאה נכרית דהוא הרב יאושע בועז ז"ל בעל שה"ג שהביא ראיה להתיר פאה נכרית ממ"ש בפ"ד דגזיר דכ"ח ע"ב דאיתמר שם ות"ק ס"ל אפשר בפאה נכרית, וכחוב שם בגילוי החלמוד נ"ל החר מכאן לשערות שהגשים נשואות נוחנות בראשיהם, יהושע בועז בתשו' באר שבע סי' ח"י דמה ראה זו בב' ידים והאריך בראיות לאסור עש"ב. גם הרב מים רבים ז"ל בחאה"ע סי' ל' אסרו גם הכנה"ג לין לאסור . והמדקדק בדברי הגאון בא"ש ז"ל ישר יחזו פנימו כמה ראיות הביאו לאסור, ואחר שכל מ"ש הרב המחיר הנו' והביאו בחיבורו שה"ג בפ' כמה אשה וכו' השומע ישמע עש"ב .

סוף דבר תורה יולא בהינומא דראשה פרוע אסמכוה אקרא וקלחה ש"ד ובלבד שיהיה לה ב' כיסוין ורדיד כמ"ש הרמב"ם ז"ל וריא"ז כנו"ל וד"י אפי' קלחין ובפרט זה הפאלאריה שגראין השערות מלפני פדחתה ומאחריה, והא ודאי אלו שערות נגלין הן לעין כל תורה ובפרט בהיותן תוך ביתם כי מסירות הפאלאריה מראשן נגד כל האנשים הבאים לביתן כאשר ידוע ומפורסם לכל אבל הא ודאי אלו הגשים הבאות ממקום שנהגו בו איסור למקום שנהגו החר, מאחר שבאות לשאלו לריך המורה לבל יתיר לכן ככל הטעמים אשר כתבנו ול"ד לנדון הרב מהר"ם אלשקר ז"ל כאשר הארכנו בזה ואי משום חוקות הגוים כי בטות ישראל לטעות הן ורולות להדמות כמוהן יש משום חוקה"ג כמ"ש מהריק"ו ז"ל, ואי משום כי נהגו איסור מחמילה ואלו אם לפי הדין מותר מנהג מבטל הלכה כל דמתהי' נהגו איסור וכמ"ש הרשב"ש ז"ל בס' חקם"ב ע"ש, ואי משום דהוי דבר תמוה לרבים אל יורה מכל הני טעמי תרי"ו חוקים ובריאים כיתד התקופה אמינא ולא מסתפינא דאנא מורעא דיוסף קא אחינא שראוי לכל מורה לאסור איסור, וליכא שבח"א הדרי"א, להראות כחה דהתירא, במקום דחיישין לאיסורא, ונפקא מינא חבלות הגזקים כי באות הנה גם לחילול שבת דיבואו לידי חלישת שערות להיות שערה מגולה, ובהיות דור כזה פרוץ מרובה יבואו לידי תקלה, כאשר באר לנו בס' יוסף אומן מאור הגולה, ויאחזו בסבך להתיר כמה איסורין ביד רמה יד הגדולה, כי ע"כ אלין דהוו לא חמיו עלה כי כונתי רלוויה להקים דגל התורה אשר מיום

סימן ג'

חור הרב הגו' להשיב ע"ד וזאת תשובתו :

לכבוד נ"ע רב נהוראי אח"י ורא"ש הרב המופלא וכה"מ רב משרשיא רב **יוסף בורלא** יוסף האל ה' שנית חיים קל טובה של ברכה לעד כ"ר נס"ו

מאחר עלות גדול השלום כמאן דחני אב"ר ומאן דחני אהבט עולם לא משתבש מהודעאל לרב חביבי מני"ר הי"ו כי קבלתי חשו' הרמח"א ריב הקיפו ורוב עוביו על חודות איסור גילוי שער נשים חוץ מכתבו של רב מארי הרה"צ פחד יחזק נר"ו וראיתי ואחזקו כל הכתוב בחוכה, אלא דאמרי דילדה אמה כומיה תליד אפי"ג דאית ליה פרכוס, ואולם אחת אמרתי אגלה אויבי למר מאהבה שי, כי אשר ראיתי בין כתפיו דשנה לנו ברוב עוז ופעולותיו כי איסור פ"ר באשה לאו מטעם מנהג הסכמיי שנהגו מעלמן, אלא דוקא מכת תקנת חז"ל, לואת אמינא לכו נא עמי רב חביבי ואראך דוגמתן בשם עכו"ם דגם הן אשר אינן בכלל אזהרת הכתוב ופרע אר"ה וכו' עכ"ו היו נזהרות כשהן נשואות שלא ללאת פ"ר לשוק כראוי בסנהדרין דח"ן ע"ב מאימת התרקה אמר ר"ה משפדעה דאשה בשוק ע"ש פי' רש"י ז"ל. אשר מזה מוכח הוכחה מבוררת כי לא כך היה דרכן ש"ן כישראלית וא"י שלא ללאת לשוק פ"ר וזה היה רק מדרך לניעות באותם הימים, ואותה אשה אשר תרהיב עז בנפשה ללאת לשוק פ"ר אחר נישואיה חולפה יסגה ויש לחוש לה כי שמא חונה אחר בעלה, ולא זאת באשה דוקא אלא גם באיש מלבו כינא זבז בזמן התלמוד דכשהוא נשוי היו רגילים לפרוש סודרו על רישיה כדאי' פ"ק דק"י דכ"ע ע"ב מ"ט לא פריסת סודרא וכו' ע"ש פירש"י ז"ל ואין עמנו רק משום לניעות כדפי' מרן ב"י בטו"ח סי' ח' ע"ש דב"ה ומכסה וכו' ש"מ דלשון לניעות נאמר גם על האיש ולא משום זימה אלא משום ד"א באותם הזמנים וכמו שהוכחתי בקו' הראשון, אף אני אביא לענין אשה שכך היה מנהגן ש"ן באותם הימים ממס' ד"א ולא משום איסור גילוי שער עלמו כמו שחשב כח"ר נר"ו ובהוכחה זו יש בה יסר שאם יסר עז לנעוץ ולנחון הנחמיו אשר הניח בקונטרסו הב' כמו שיראה המעיין במקומו, וכל אשר השיג עלי מדברי הבא"ש ומהרמח"ל ומיס דב"ס בתשו' א"ן לי מה להשיב כיון שהג' אלו ועוד אחרים שהזכיר כח"ר לי לא נמלאים פה עמנו, וה' הוא היודע ועד כי מה שאני כותב באזהר דין הלכה למעשה אינו אלא כחופר בור עמוק במחש' וידוע מאי דאמרי אינשי כשם שאין אומן בלא כלים כך אין חכם בלא ספרים וכו' ואלף עולות יעלה שולמו מרוב הונים ותפארת בנים כאה"ן הרמה ובעתירת גו"ח מלא ח"ן נאמן אהבתי בכל לבי נפשי ועבתי

השעיר **מתתיה אברהם צורמאני** ס"ע

וזאת תשובתי אליו

לכבוד מע' ר"ב חביב"א נכהשתא דדהבא הרב המופלא כמנהג"ר מחתיה אברהם צורמאני הי"ו יתשל"א

מאחר עלות גדול הש' באה"ר וחי"ן מהודעאל כי הגיעו לידי מאורות ד"ק ושם ראיתי את כל אשר השיגה ידו עלי ועשה את דמיו' דוגמתן להני נשי דעכו"ם ממ"ש רש"י בסנהדרין דח"ן ע"ב מאימת התרקה וע"ש מ"ש רש"י ז"ל. לזה אשן ואומר כי לא דאי זה כראי זה דהגם דבנשי עכו"ם מה שהורגלו הנשואות שלא ללאת בראש פרוע לשוק היה מדרך הלניעות ולא משום וימה

מיוס ליום דלה דלה, והרד פלאים אין מנהל לה אי לואת אל ירע בעיני אברהם רב' אחא"י ורב' נהור"י נר"ו אם נעיתי מדרכיו כי תורה היא ואנוני מנחא ואנוני מללא, וידע להוי כי מפני כי חביב עלי עד למחד דחקתי את עמי להשיב מפני הכבוד כי רבא יקר ונעלה, בהיות כי אין הפנאי מסכים עמי מרוב התלואות אשר מולאתי היא העולה, וזאת אשר כתבתי להלכה ולמעשה תלוי באינן גדול הוא הראש חד בדרא סבא דמשפטים רישא דדהבא ראב"ד מקו' הרב הגדול מעוז ומגדול מלאך **רפאל** פחד **יצחק** יהיה בעזרו ו**ישראל** עושה חיל יצ"י יתשל"ה

אם יסכים עמי גם כפעם הואת אענדנו עטרות ויעז"ר ועל פי' יקום דבר, בעמתי שיקבל כל דברי ויורה למאנו הנור ישראל ילינו משנאות ויראלו כפלאות מתורתו הנפלאה ויזכנו ללמוד תורה לשמה וזה תורת העולה, כ"ד קעינא דארעא מחכו עלה, והוא

השעיר **יוסף נסים בורלא** ס"ע

אנכי חוון הרביתי שניות מדברי סופרים מרבנן קדישי' לארץ שערים. מע' הרב המופלא חסין ק' ומלא כמנה"ר יוסף ההלות נר"ו. ומע' הרב המופלא מלא ח"ן נר"ו אשר עשו מלוא בחירת כל אי' להעמיד דבריהם הראשונים זה מחיר וזה אושר ומרוב העוטה שמו פניהם עלי אכזי רש ונקלה, ואנא דאמרי דאף דאור עיני אין איתי כימים מקדם וקשה עלי הלימוד והכתיבה אך מפני כי אהבתי חקוקה בלבי דחקתי את עמי וקראתי בכל לב דברי המאורות הגדולים כנ"ל ואנא דאמרי על משמרתו אעמודה כמ"ש בתחילה לאסור ולא להורות להם התר עפי' התוספת מרובה אשר הושב רב יוסף סיני ועוקר הרים נר"ו דהן בעון אחסור' דרי ובאיה לעשות קליעה וגם מסרק בשבת דהוא איסור תורה וכמו שכתב הרב חוות יאיר ז"ל בתשו' סי' ל"ה בסוף התשובה וז"ל ואני קוהה אפי' בנידי דרבנן בדברים שלא זכרו בש"ס דנחתה מפני כבוד הבריות כיון דחוינן שאסור להוליא המת לר"ה אפי"ג דקו"ל כר"ש עכ"ל דנראה דהרב סגר לנו את הפתח דכל מידי דלא נזכר בש"ס לא גדול כבוד הבריות, ואף ד"ל דהכונה בדבר שיכא לעבור על איסור תורה בדבר והתר עלמו דהינו בחולאת המת לר"ה דאי מהירין בשביל ר"ה יבא להוליא אף בלא עעם כבוד הבריות והכא אם אנו מתירין שער הראש מפני ד"ת לא יבא בגילוי אלא לאיסור אחר ממסך וכו' אפי"ג כד מעינין שפיר כלה חדא גזירה היא דסוף סוף יבא לעצור איסורא דאורייתא ועוד. דאשיקרא עד עכשיו שהם מכוסות מה בזיון איכא לבריות אדרבא הנגלות יש להם לכסותם מפני שפרלו הגדר והכסם בזה וכלימה כאשר כתב מע' הרב הפוסק יוסף תהלות נר"ו. באופן דלדעתי המעט דברי רב יוסף נר"ו חוקים מיוסדים על אדני פו והמורה לא יוכל לומר להם מותרים אחס ואם הנשים הן דרקניות ורוצות לפשות ע"פ חכם מלוא רבה להניד להן ולומר אליהן תחזקנה ידיכן ואשמש בראשיכן. פן תגלה ערותן, הרי זה כבי יוסף, וברכות לראש במופלא ובמכוסה. דיזכו לזרע כשר וקדוש קקמית כידוע, הנלע"ד כתבתי בח' חשון כ"ט למדש ש' חול כעל אמרתי גאס השעיר מקטני בני ישראל

רפאל יצחק ישראל ס"ע

זימה הגם כי אין האמת כן ואדרבא כיון שהיו גשואות ומיוחדת לו ולא היה מפקרה עלמה משו"ה לא היה יולאה פ"ר. וכאשר היה רולה להפקיר עלמה לזנות היה יולאה ראשה פרוע כדמשמע מפשט הסוגיא וכן בא הבואר במרן כ"ח ז"ל בפ"ט מהל' מלכים ה"ח ע"ב. הרי דמה שלא היו יולאות לשוק פ"ר לאו משום לניעותא משום ד"א נאמר בה. כ"א משום זימה. ועוד דיש חילוק בין רגילין לנהגו כמפ"י בדברי עמ"ר הרמ"ז ז"ל בס' קהל"י במע' הרי"ס דקל"ו ע"ב דכ' בפ"י דנהגו הוא עפ"י תקנת חז"ל ורגילין היינו מעגמן. והכא בג"ד כי אזהרה שנתנו מחנא דבי ר"י מקרא דופרע וכו' ופ' הרמב"ם ומרן ז"ל אזהרו ד"י מנהג הניעות שנהגו בניה ישראל וכו' א"כ הוי מנהג שהוקבע להן עפ"י תקנת חז"ל וראשה פרוע לגמרי הוא ד"מ ואם מכוסה בקלח הוי ד"י כמובא בש"ס סס ומבואר בפוסקים ז"ל לך נא ראה. והגם כי רש"י ז"ל נקט שהיו רגילין אף העכו"ם. מ"מ הני נשי דידן כי בנות ישראל הנה רגילות שלהן בא מחמת מנהג דתיי מהמורים שהיו להן לאיסורא והי"ט כי שער באשה ערוה כנו"ש"ס ולא למניס אסרו ובכל דוכ ודור באיסוריהו קיימי ח"פ וברור.

הנעיר יוסף נסים בורלא ס"ט

סימן ד'

שאלה בעיר נאקרי עשה נוי אחד מרחק חמש והמקוה עשאו באופן שילכו המים מהמעין למקוה ע"י משאבה (עלומבה) כידוע דהיא מברזל המקבל עומאה. אמנם לא שיהא נקלח אל תוך מקוה מהמשאבה. כ"א סמוך להמשאבה נתן סלון של חרס נקוב מעבר אל עבר ומשם הולך להמקוה. וישן זה המקוה הוא קרוב ועוב והי"ן הוא קשה אללם לכל דבר כי כן שאלו ממני אי מותר לטבול במקוה הנו' זהו תוכן השאלה.

והנה שאלה זו שלחו אותה מע"ס רודים ממע' הרב כמוהר"ר אריעזר יהודה ישראל

הי"ו לפני מי הגדול ארי שבחבורה מע' הרב הגדול זשעו ומגדול ראב"ד מקו' סבא דמשפטים כמוהר"ר יצחק רפאל ישראל הי"ו ובהיותו הרב הנו'

י"ו פרוד ולא היה לו פנאי מכתה הרפחקי דערו עליה לא הקפ"ן. ומכאן ולהבא הושתנה לעב ונגע לא יקרב באלה. לכן בקש ממני לחוות דעתי הנעט. והגם כי לא חי' חורין מכתה סיבות כידוע לכל באי שער עירנו. ולא זו בלבד כי היום קשיי"א ריש"א ולמחר כריס"א. ועלית על כולגא כי אור עיני חינו אחי כחמול שלשים וקשה עלי הלימוד והכתיבה. עכ"ל דחקתי זה עלני להסיי מפני הכבוד כי רב הוא ובחמנה אמרו אין מוכרין לגדול. וע"כ יהיו דברי מועטים חשו' קורה בנקום שאמרו להאריך כי לא יכול יוסף לבא בארובה כאשר עש לבני. ובה' שמתו מעווי כי ה' יחיר נרו. וה' ישור לי לכל אכסל בדבר הלכה. ואבא היום לנקט אמ"דים מפי סופרים ומפי ספרים. ומה שהעלה מזודתי אותו אשמור להלכה ולא למעשה עד יסכים עמי הרב הגדול כי בילחק יקרא י"ו. וזה החלי בס"ד.

תשובה קודם כל לריך לברר כמה ריעותה נפלו במקוה הנו'. כי לכאורה נראה דמקוה זה אסור לטבול בו כאשר נבאר בעובי"ת.

א' דהמשכה המים מהמעין להמקוה היא באה ע"י כלי מתכת המקבל עומאה ואין בעיני כל הוי"ה המקוה שיהיו בטהרה כידוע ממקרא מפורש אף מעיין וזכר מקוה מים יהיה עהור דמינה ילפי' בנס' זכחים דף כ"ה ע"ב ע"כ. והמשאבה הנו' היא בכלי מתכת דמקבל עומאה דאפי' פשוט כלי מתכת מקבל עומאה. כ"ש זאת המשאבה כי היא כלי ממש.

ב' דהמשכה הזאת היא נעשית ע"י אדם שנתעט הברזל של המשאבה ואין בעיני דומי"א דמעין דהוי בידו שמים. ולא ע"י הפיסת ידי אדם. והכא מכת גברא קאתו וכח איש יניס והמים נעקרים ונמלשין ממקום חבורן ע"י כה גברא המנעט את הברזל. ואע"ג דבעלמא היכא דמפסיק כח גברא ש"ד. הכא שאני דעיקר עלטולן ועקירתן

זימה הגם כי אין האמת כן ואדרבא כיון שהיו גשואות ומיוחדת לו ולא היה מפקרה עלמה משו"ה לא היה יולאה פ"ר. וכאשר היה רולה להפקיר עלמה לזנות היה יולאה ראשה פרוע כדמשמע מפשט הסוגיא וכן בא הבואר במרן כ"ח ז"ל בפ"ט מהל' מלכים ה"ח ע"ב. הרי דמה שלא היו יולאות לשוק פ"ר לאו משום לניעותא משום ד"א נאמר בה. כ"א משום זימה. ועוד דיש חילוק בין רגילין לנהגו כמפ"י בדברי עמ"ר הרמ"ז ז"ל בס' קהל"י במע' הרי"ס דקל"ו ע"ב דכ' בפ"י דנהגו הוא עפ"י תקנת חז"ל ורגילין היינו מעגמן. והכא בג"ד כי אזהרה שנתנו מחנא דבי ר"י מקרא דופרע וכו' ופ' הרמב"ם ומרן ז"ל אזהרו ד"י מנהג הניעות שנהגו בניה ישראל וכו' א"כ הוי מנהג שהוקבע להן עפ"י תקנת חז"ל וראשה פרוע לגמרי הוא ד"מ ואם מכוסה בקלח הוי ד"י כמובא בש"ס סס ומבואר בפוסקים ז"ל לך נא ראה. והגם כי רש"י ז"ל נקט שהיו רגילין אף העכו"ם. מ"מ הני נשי דידן כי בנות ישראל הנה רגילות שלהן בא מחמת מנהג דתיי מהמורים שהיו להן לאיסורא והי"ט כי שער באשה ערוה כנו"ש"ס ולא למניס אסרו ובכל דוכ ודור באיסוריהו קיימי ח"פ וברור.

עוד חיימי למני"ר י"ו שכ' חז"ל ולא זו בלבד באשה דוקא אלא גם באיש מנינו כיוצא בזה דכשהיה נשוי היו רגילין לפרוס סודרא על ראשיה כדאי' בקו' דכ"ט ע"ב וע"ש פ"י רש"י ז"ל דהוי משום לניעות כדפי' מרן ב"י בא"ח סי' ח' גד"ה ומכסה וכו' דלסון לניעות נאמר גם על האיש וכו' משום ד"א באותן הימים. אף אין נביא לענין אשה סך היה מנהגן משום ד"א ולא משום גילוי שער עכ"ד.

ולע"ד אמינא מה אעשה לרב חביבי י"ו אשר אהבת הניעות אללחו לבא בדמיונות אשר לא יועילו ולא ינילו. כי מה לנו לניעות דאנשים עם לניעות דנשים. כי ההם נבי אנשים הגם כי היו מכוסים ראש כשהיו נושאים היו רגילין לפרוס סודרא לחוס' לניעות ולא מטעם ד"א. אלא כי היכי דתהוי ליה אימתא דשכינתא עילייה כי יכניע את לבבו ומביאו לידי יראה שמים כנובא בסוף ז"ס' שבת דקנ"ו ע"ב והביאו מרן ב"י ז"ל סס וכן אי' בקו' ד"ל ע"א גבי ר"ח דאשכחיה לריב"ל דשדי סודרא ארטיה ונ"ש ברש"י ז"ל גד"ה דשדי וכן גד"ה ח' ברה כהנא דגברא רבא ומצעי ליה סודרא לריסיה (ודל"א ע"א ר"ה ברביה דר"י לא מסגי ד"א בגילוי הראש אחר שכינה למעלה וכו' דמזה משמע דלגבי אנשים נ"כ כל דהוי בגילוי הראש לגמרי לאו שפיר עביד הגם דכ"ו ממידת חסידותה כמ"ס הרב ד"מ סס דסי' ב' ועיין בברכ"י ז"ל סס ובקי' דל"ג ע"א דקאמר כמה חליף האי גברא וכו' דטוליה לא הוי איסוריהו מן הדין אלא משום כי שכינה וכו') אבל נבי לניעותא דנשים היינו משום איסורא כמ"ס שער באשה ערוה ובהדיא כי רש"י בשבת ד"ם ע"א גד"ה עהורה חז"ל והאי מחט נמי ללניעות דשער באשה ערוה הרי דכ' דע' לניעות הוי משום זימה ומכל אשר הבאתי בקו' הב' ממ"ש הפוס' ראשונים ואחרונים לא מנאלתי מי שיאמר דגילוי הראש באשה הוא משום זימה. כי הלא אפי' באיש דהביא לנו מר ומכל המקומות שהבאתי היינו משום דע"י לניעות מביאחו לאימתא דשכינתא הלא"ה חליף מקרי. א"כ לגבי נשים דקאו באזהרה ומע' שער באשה חלופא מקרא להראות יופיה ושערה כדי שיחגרו בה. וסו"ם גיליתי אזניך ידידי אף רוחי בקרבי דאין למורה להורות החר זה לנשים הבאות ממקום שנהגו איסור ובאות לשאלו החר למקום שבאו.

ומעתה מ"ס כח"ר י"ו לנטוש ולנתון כל הנחותי אשר הנחתי בקו' אמינא ליה דמכל הדמיונות